

EURÓPA TANÁCS MINISZTERI BIZOTTSÁGA

A Miniszteri Bizottság Rec(2006)5. sz. ajánlása a tagországok számára az Európa Tanács Akciótervéről, amely a fogyatékos emberek jogainak érvényesítését, társadalomban való teljes körű részvételük előmozdítását segíti elő a fogyatékos emberek életminőségének javításával Európában a 2006-2015 közötti időszakban.

(A dokumentumot a Miniszterek Bizottsága 2006. április 5-én a Miniszterhelyettesek 961. ülésén fogadta el.)

A Miniszterek Bizottsága,

Felidézve az Európa Tanács tevékenységének szociális és kulturális területen való kibővítéséről szóló 1959. november 16-i (59) 23 sz. határozatát;

Szem előtt tartva a Szociális és Közegészségügyi Részegyezményt felülvizsgáló 1996. október 2-i (96) 35 sz. határozatot, amely felülvizsgálta a részegyezmény struktúráit, és állást foglalt amellett, hogy az (59) 23 sz. határozatban rögzített szabályok helyébe lépő, felülvizsgált szabályok alapján folytatni kell az addigi határozat alapján végzett és kialakított tevékenységet, többek között azzal a céllal, hogy lehetővé váljon a fogyatékos emberek közösségbe való beilleszkedése, valamint előíranyozta a fogyatékos emberekre vonatkozó, a teljes jogú állampolgárság és a független életvitel elvén alapuló egységes, európai szintű szakpolitikai modell kialakítását és a megvalósításban való szerepvállalást, a fogyatékos emberek beilleszkedését akadályozó tényezők megszüntetését, legyenek azok pszichológiai, oktatási, családi, kulturális, szociális, szakmai, pénzügyi vagy építészeti jellegűek;

Figyelembe véve, hogy az Európa Tanács célja, hogy erősítse a tagállamok egységét, valamint, hogy ez a cél egyebek mellett a fogyatékosügyi politika terén olyan közös szabályok elfogadásával érhető el, amelyek a politikai, állampolgári, szociális, kulturális és oktatási jogok érvényesítésének elősegítését célozzák;

Felidézve az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményt (ETS No. 5);

Felidézve a módosított Európai Szociális Karta (ETS No. 163) alapelveit, nevezetesen a fogyatékos személyek függetlenséghez, társadalmi beilleszkedéshez és a közösség életében való részvételhez való jogát;

Szem előtt tartva az Egyesült Nemzetek alapvető szabályait a fogyatékos emberek esélyegyenlőségéről (1993);

Szem előtt tartva az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által 2001-ben kiadott, funkcióképességre, fogyatékosra és egészségi állapotra vonatkozó nemzetközi osztályozást (FNO);

Szem előtt tartva a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 1983-ban elfogadott 159. számú egyezményét és 169. számú ajánlását a fogyatékos emberek foglalkozási rehabilitációjáról és foglalkoztatásáról;

Szem előtt tartva a Miniszteri Bizottság R(92)6. sz. ajánlását a tagállamok felé a fogyatékos emberekkel kapcsolatos egységes politikáról;

Szem előtt tartva a fogyatékos emberekről szóló, a "Haladás a teljes körű állampolgári részvétel felé" c. Miniszteri Deklarációt, amelyet a fogyatékos emberek integrációjával kapcsolatos politikáért felelős miniszterek második európai konferenciáján fogadtak el Malagában, Spanyolországban, 2003. május 7-8 között;

Szem előtt tartva az Európa Tanács állam- és kormányfőinek harmadik csúcstalálkozóján, 2005. május 17-én, Varsóban elfogadott Akciótervet (CM(2205)80 végleges), amely rögzíti az Európa Tanács szerepét és főbb feladatait az elkövetkező évekre;

Szem előtt tartva az Európa Tanács 1592/2003 évi parlamenti ajánlását a fogyatékos emberek teljes társadalmi befogadásáról;

Megerősítve valamennyi emberi jog és alapvető szabadságjog egyetemességét, oszthatatlanságát és összefonódását, valamint annak szükségességét, hogy biztosított legyen a fogyatékos emberek számára a jogok teljes és megkülönböztetés nélküli gyakorlása;

Figyelembe véve, hogy a fogyatékos emberek becsült aránya Európa teljes népességét tekintve 10-15%; hogy az idősödő személyek körében a fogyatékosok főbb okai a betegségek, a balesetek és az egyént akadályozó környezeti tényezők, valamint, hogy a fogyatékos emberek száma a növekvő élettartammal párhuzamosan várhatóan emelkedni fog;

Figyelembe véve, hogy a fogyatékos emberek jogai érvényesülésének kudarca, az esélyegyenlőség biztosításának megghiúsulása az emberi méltóság megsértését jelenti;

Figyelembe véve, hogy a társadalom valamennyi csoportja és e csoportok valamennyi tagja számára biztosított esélyegyenlőség hozzájárul a demokrácia és a társadalmi kohézió szavatolásához;

Abban a meggyőződésben, hogy a fogyatékos emberek társadalmi beilleszkedésének és teljes körű részvételének emberi jogokon alapuló felfogását minden lényeges nemzetközi, nemzeti és helyi szintű szakpolitikának tartalmaznia kell;

Hangsúlyozva a fogyatékosokkal kapcsolatos témák főáramú (mainstream) szakpolitikákkal és összehangolt cselekvéssel való középpontba állítását valamennyi szektorban;

Elismerve az Európa Tanács a fogyatékos emberek rehabilitációjával és integrációjával foglalkozó bizottságának (CD-P-RR) a fogyatékosügyi Akcióterv előkészítésében végzett munkáját;

Hangsúlyozva a fogyatékosügyi Akcióterv végrehajtása és nyomon követése érdekében a fogyatékos emberek civil szervezeteivel való partnerség kialakításának fontosságát;

A tagállamok speciális nemzeti, regionális vagy helyi struktúráinak és a vonatkozó hatáskörök figyelembevétele mellett azok kormányainak a következő ajánlásokat teszi:

- a. integrálják vonatkozó szakpolitikáikba, jogszabályaikba és gyakorlatukba az Európa Tanács Akciótervében meghatározott elveket és hajtsák végre az abban rögzített akciókat annak érdekében, hogy elősegítsék a fogyatékos emberek jogainak érvényesülését és a társadalomban való teljes körű részvételüket; javítva ezzel a fogyatékos emberek életminőségét Európában, a 2006-2015-ig terjedő időszakban az ajánlás függelékében megfogalmazásra kerülteknek megfelelően;
- b. segítsék elő az Európa Tanács 2006-2015 közötti időszakra szóló Akciótervének végrehajtását és alkalmazását azokon a területeken is, amelyek nem tartoznak a hatóságok közvetlen hatáskörébe, amelyekre azonban ennek ellenére bizonyos ráhatásuk van, illetve amelyekben bizonyos szerepvállalással rendelkeznek;
- c. e célból biztosítsák a jelen ajánlás az érintett szereplők körében történő lehető legszélesebb terjesztését, például tudatformáló kampányokkal, a magánszférával és a civil társadalommal való együttműködéssel, különös tekintettel a fogyatékos emberek civil szervezeteinek bevonására.

Az Európa Tanács Akcióterve a fogyatékos emberek jogai érvényesülésének elősegítése és a társadalomban való teljes körű részvételük előmozdítása érdekében, a fogyatékos emberek életminőségének javításával Európában a 2006-2015 közötti időszakban.

Tartalom

1. Összefoglalás
2. Bevezetés
3. Fő akcióterületek
  - 3.1. 1. Akcióterület: Részvétel a politikai és közéletben
  - 3.2. 2. Akcióterület: Részvétel a kulturális életben
  - 3.3. 3. Akcióterület: Információ és kommunikáció
  - 3.4. 4. Akcióterület: Oktatás
  - 3.5. 5. Akcióterület: Foglalkoztatás, pályaaorientáció és képzés
  - 3.6. 6. Akcióterület: Az épített környezet
  - 3.7. 7. Akcióterület: Közlekedés
  - 3.8. 8. Akcióterület: Közösségi lakhatás
  - 3.9. 9. Akcióterület: Egészségügyi ellátás
  - 3.10. 10. Akcióterület: Rehabilitáció
  - 3.11. 11. Akcióterület: Szociális védelem
  - 3.12. 12. Akcióterület: Jogi védelem
  - 3.13. 13. Akcióterület: Erőszakkal és visszaéléssel szembeni védelem
  - 3.14. 14. Akcióterület: Kutatás - fejlesztés
  - 3.15. 15. Akcióterület: Tudatformálás
4. Halmozottan hátrányos helyzetű emberek
  - 4.1. Bevezetés
  - 4.2. Fogyatékos nők és lányok
  - 4.3. Súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek
  - 4.4. Fogyatékos gyermekek és fiatalok
  - 4.5. A fogyatékos emberek idősödése
  - 4.6. Kisebbségek és a migráns közösségek fogyatékos tagjai
5. Megvalósítás és nyomon követés
  - 5.1. Bevezetés
  - 5.2. Megvalósítás
  - 5.3. Nyomon követés

1. sz. függelék Malagai Miniszteri Deklaráció a fogyatékos emberekről
“Haladás a teljes körű állampolgári részvétel felé” a fogyatékos emberek integrációjával
kapcsolatos politikáért felelős miniszterek második európai konferenciája elfogadta
Malagában, Spanyolországban 2003. május 7-8-án

2. sz. függelék Referencia szövegek

1. Összefoglalás

1.1. Küldetés

1.1.1. Malagai Miniszteri Deklaráció a fogyatékos emberekről

1992-ben, a fogyatékos emberekkel kapcsolatos politikáért felelős miniszterek első európai konferenciáját követően a Miniszteri Bizottság elfogadta a fogyatékos emberekkel kapcsolatos egységes politikáról szóló R(92) 6 sz. ajánlást.

Ez az úttörő jellegű ajánlás képezte több mint tíz éven át a fogyatékosügyi szakpolitikák alapját, arra biztosítva ösztönzést, hogy új, a fogyatékos emberek javát szolgáló, integrációs szakpolitikai tervek készüljenek nemzetközi és tagállami szinten egyaránt.

Az egyes társadalmakban azonban olyan lényeges változások mentek végbe, amelyek a következő évtizedekben a további előrelépés érdekében, új, a fogyatékosággal kapcsolatos témák szociális és emberi jogi megközelítésben kidolgozott stratégiáit teszik szükségessé.

2003 májusában került sor Malagában, Spanyolországban a második európai miniszteri konferenciára, ahol a fogyatékos emberekkel kapcsolatos politikáért felelős miniszterek elfogadták a Malagai Miniszteri Deklarációt a fogyatékos emberek "teljes körű állampolgársági részvétele felé való haladásról".

Az Európa Tanács elkészítette azt a stratégiát is, amely a fogyatékosügyi Akcióterv kidolgozását segítette elő, s amelynek célja az emberi jogok előmozdítása és az európai fogyatékos emberek életminőségének javítása.

1.1.2. Missziós nyilatkozat

Az Európa Tanács 2006-2015 közötti időszakra kidolgozott fogyatékosügyi Akcióterve a fogyatékos személyek emberi jogainak, a diszkrimináció tilalmának, az esélyegyenlőségnek, a teljes állampolgári részvételnek a célkitűzéseit foglalja a következő évtizedben megvalósítandó európai szakpolitikai keretrendszerbe.

Az Akcióterv olyan átfogó keretrendszert kíván megteremteni, amely rugalmas, és alkalmazása az egyes tagállamok speciális helyzetéhez, körülményeihez igazítható. Elkészítésének célja, hogy ütemtervként szolgáljon az egyes tervek, programok és innovatív stratégiák megtervezéséhez, átdolgozásához és megvalósításához.

Az Európa Tanács törekvése, hogy a fogyatékosügyi Akciótervet úgy alkalmazza, hogy az – ajánlások, tanácsadás és szakértői tájékoztatás formájában – valamennyi tagállamnak segítséget nyújtson.

1.2. Alapelvek és stratégiai célok

1.2.1. Alapelvek

A tagállamok továbbra is a diszkrimináció tilalmával és az emberi jogok szem előtt tartásával azon munkálkodnak, hogy a fogyatékos emberek független életet élhessenek, szabadon hozhassák meg döntéseiket, életminőségük javuljon, valamint, hogy a többségi társadalom tagjaiban tudatosuljon, hogy a fogyatékos az emberi sokféleség megnyilvánulása.

Figyelembe vették az e témában érvényben lévő európai és nemzetközi dokumentumokat, egyezményeket és terveket, különös tekintettel a fogyatékos személyek jogaival kapcsolatos ENSZ egyezménytervezetre.

Az Európa Tanács 2004. évi új szociális kohéziós stratégiája hangsúlyozza, hogy kiemelt figyelmet kell fordítani a veszélyeztetett csoportok – például gyermekek, fiatalok, migránsok, etnikai kisebbségek, fogyatékos emberek és az idősödő személyek – emberi jogai érvényesülésének biztosítására.

A fogyatékosügyi Akcióterv elismeri azt az alapelvet, mely szerint a társadalom kötelessége valamennyi polgára számára biztosítani a fogyatékoság következtében fellépő hatások minimalizálását azáltal, hogy aktívan támogatja az egészséges életmódot, a biztonságosabb környezet megteremtését, a megfelelő egészségügyi ellátás nyújtását, a rehabilitációt és a támogató közösségeket.

1.2.2. Stratégiai célok

A fogyatékosügyi Akcióterv fő célja, hogy a fogyatékos emberek társadalomban való teljes körű részvételével kapcsolatos stratégiák kialakításának és megvalósításának eszköze legyen, valamint, hogy segítségével a fogyatékoság kérdése a tagállamok szakpolitikáiban a figyelem középpontjába kerüljön. Az Akcióterv célja, hogy összhangban legyen az országspecifikus körülményekkel és az egyes tagállamokban zajló átalakulási folyamatokkal.

Az Akcióterv a tagállamok számára ajánlások formájában konkrét akciókat tartalmaz, valamint rávilágít arra, hogy a halmozottan fogyatékos embereknek speciális akadályokkal és problémákkal kell megküzdeniük, ezért komplex megoldásokra van szükségük.

Az Akcióterv arra ösztönzi a tagállamokat, hogy a fogyatékos emberek igényeire minőségi és innovatív szolgáltatásokkal, valamint az érvényben lévő intézkedések megszilárdításával válaszoljanak.

Az Akcióterv gondolatébresztőként kíván hatni a magánvállalkozásokra, a civil szervezetekre és más nemzetközi szervezetekre. A szakpolitikák kialakításában a fogyatékos emberek civil szervezeteit kompetens és szakértő partnernek tekinti, akiknek a véleményét a fogyatékos emberek életét befolyásoló döntések meghozatalakor ki kell kérni. Az Akcióterv megvalósítása folyamatosan nyomon követésre és értékelésre kerül, annak érdekében, hogy a tagállamok által elért eredményeket felmérjék és a legjobb gyakorlatokat terjesszék.

1.3. Fő akcióterületek

Az Európa Tanács fogyatékosügyi Akcióterve a fogyatékos emberek életének legfontosabb területeit öleli fel; 15 akcióterületen határozva meg az általános célokat és a konkrét tagállami teendőket.

Az Akcióterv lényegét az akcióterületek képezik, amelyek az alábbi témákat foglalják magukban:

- 1. sz.: Részvétel a politikai és közéletben;
- 2. sz.: Részvétel a kulturális életben;
- 3. sz.: Információ és kommunikáció;
- 4. sz.: Oktatás;
- 5. sz.: Foglalkoztatás, pályaorientáció és képzés;
- 6. sz.: Az épített környezet;
- 7. sz.: Közlekedés;
- 8. sz.: Közösségi lakhatás;
- 9. sz.: Egészségügyi ellátás;
- 10. sz.: Rehabilitáció;
- 11. sz.: Szociális védelem;
- 12. sz.: Jogi védelem;
- 13. sz.: Erőszakkal és visszaéléssel szembeni védelem;
- 14. sz.: Kutatás-fejlesztés; valamint
- 15. sz.: Tudatformálás

A demokratikus társadalmak fejlődése és fenntartása szempontjából a politikai és közéletben, valamint a demokratikus folyamatokban való részvétel (1. akcióterület) alapvető fontosságú. A fogyatékos

embereknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy közösségeik sorsát alakíthassák. Ezért lényeges, hogy élhessenek szavazati jogukkal, és részt vehessenek a politikai és közéleti tevékenységekben.

A fogyatékos emberek teljes körű társadalmi befogadásához az is szükséges, hogy részt vehessenek a társadalom kulturális életében (2. akcióterület). Intézkedéseket kell fogyanatosítani a kulturális tevékenységekben és egyesületekben való részvételük biztosítására, valamint, hogy a fogyatékos emberek is kibontakoztathassák és hasznosíthassák kreativitásukat, szellemi forrásaikat, oly módon, hogy az a fogyatékos emberek és a társadalom javát szolgálja.

Ennek előfeltétele az információhoz és a kommunikációhoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása (3. akcióterület). Lényeges, hogy a közszolgálati és magán információs és kommunikációs szolgáltatók a fogyatékos emberek szükségleteit is figyelembe vegyék. Intézkedéseket kell hozni annak biztosítására, hogy a fogyatékos emberek a társadalom más tagjaival azonos módon juthassanak információhoz.

A fogyatékos emberek szociális befogadásának és függetlenségük biztosításának alapfeltétele az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés (4. akcióterület). Az oktatás az élet valamennyi szakaszát – óvodai nevelés, szakképzés, egész életen át való tanulás – felöleli. A többségi iskolák és a speciális programok résztvevőit ösztönözni kell az együttműködésre, valamint arra, hogy támogassák helyi közösségeikben a fogyatékos embereket. A fogyatékosügy főáramba helyezésével a többségi társadalom tagjaiban is elfogadottabbá válhat az emberi sokféleség gondolata.

A fogyatékos emberek társadalmi integrációjának és gazdasági függetlenségének alapvető eleme a foglalkoztatás, a pályaorientáció és a képzés (5. akcióterület). Jogszályokra, intézkedésekre és szolgáltatásokra van szükség ahhoz, hogy a fogyatékos emberek a társadalom többi tagjához hasonlóan egyenlő esélyekkel jussanak munkahelyhez és azt meg is tudják tartani. A megkülönböztetést tiltó és pozitív cselekvésre ösztönző intézkedésekkel javítani kell a foglalkoztatáshoz való egyenlő hozzáférés lehetőségeit, a fogyatékos emberek munkaerőpiaci integrációjának ügyét a foglalkoztatáspolitikai főáramába kell helyezni.

A jól megközelíthető, akadálymentes épített környezet (6. akcióterület) hozzájárul az esélyegyenlőség megvalósulásához, segíti a független életvitelt, a közösség életébe való aktív bekapcsolódást és a foglalkoztatáshoz való hozzáférést. Az Egyetemes Tervezés alapelveinek alkalmazásával a fogyatékos emberek számára is hozzáférhető épített környezet hozható létre, valamint elkerülhető az újabb akadályok kiépítése.

Az akadálymentes közlekedés kialakítása és megvalósítása (7. akcióterület) eredményezze minden szinten a fogyatékos emberek számára a tömegközlekedési szolgáltatások elérhetőségének javulását. Ez előfeltétele függetlenségük, a munkaerőpiacon és a közösség életében való teljes körű részvételüknek.

A fogyatékos embereknek is esélyt kell kapniuk a minél önállóbb életvitel kialakítására, amelyhez hozzátartozik, hogy megválaszthassák hol és hogyan akarnak élni. Az önálló életvitel és a társadalmi integráció esélyeit elsősorban és mindenképp előtérbe a közösség teremtheti meg. A közösségi lakhatás erősítéséhez (8. akcióterület) olyan stratégiákra van szükség, amelyek az intézményes támogatástól a közösségi alapú megoldások felé való eltolódást szorgalmazzák; ide tartoznak az önálló lakhatást előtérbe helyező megoldások és a támogatott környezetben való élet is. Ez magában foglalja a felhasználó által irányított közösségi alapú szolgáltatásokat és a személy-központú támogató struktúrákat.

A fogyatékos embernek, ahogyan a nem fogyatékos személyeknek is, megfelelő egészségügyi ellátásra van szüksége (9. akcióterület). Egyenlő hozzáférést kell biztosítani mindenki számára a jó minőségű, az ellátott jogait tiszteletben tartó egészségügyi szolgáltatásokhoz. Ebben a tekintetben fontos, hogy az egészségügyi szakemberek (a megfelelő képzések elvégzésének köszönhetően) nagyobb hangsúllyal vegyék figyelembe a fogyatékoság társadalmi modelljét.

A fogyatékoság romlásának megelőzésére, következményeinek enyhítésére és a fogyatékos emberek függetlenségének fokozására különféle, amennyiben lehetséges, közösségi alapú szolgáltatásokat tartalmazó programokat (10. akcióterület) kell megvalósítani.

A szociális védelmi rendszer által nyújtott szolgáltatások (11. akcióterület) - társadalombiztosítás, szociális ellátások és szolgáltatások – javíthatják az azokban részesülők életminőségét. A fogyatékos emberek részesüljenek szociális védelemben és e szolgáltatásokhoz egyenlő esélyekkel juthassanak hozzá. Fontos, hogy – ahol lehetséges – a fogyatékos emberek a passzív ellátásoktól a munkavállalás és a függetlenség irányába mozduljanak el.

A fogyatékos emberek a többi állampolgárral azonos módon férhessenek hozzá az igazságügyi rendszerekhez. A jogi védelem (12. akcióterület) azt jelenti, hogy lépéseket kell tenni a fogyatékos emberekkel szembeni megkülönböztetés leküzdéséért. A diszkrimináció megelőzése és leküzdése érdekében létre kell hozni a megfelelő jogszabályi és adminisztratív kereteket.

A társadalom kötelessége az is, hogy az állampolgárokat megvédje az erőszakos cselekedetekkel és visszaélésekkel szemben (13. akcióterület). A szakpolitikák állítsák középpontba a fogyatékos emberek védelmét az erőszakos bánásmód és a visszaélés minden formájával szemben, és biztosítsanak támogatást az erőszak és a visszaélés áldozatai számára.

A kutatás - fejlesztés (14. akcióterület), a statisztikai adatok gyűjtése és elemzése alapvető fontosságú ahhoz, hogy a szakpolitikákat a megfelelő információk és tények alapján lehessen megtervezni és megvalósítani. A megbízható információ hasznos forrás a felmerülő problémák meghatározása és a megoldások megtervezése során. Nem kevésbé fontos a legjobb gyakorlatok felkutatása és a társadalomban végbemenő változások figyelemmel kísérése.

A társadalmi tudatformálás olyan kulcskérdés, amely a teljes Akcióterv megvalósulását befolyásolja (15. akcióterület). Fel kell lépni a diszkriminatív magatartás és a megbélyegzés ellen; ezek helyett a fogyatékoság következményeit közérthetően és tárgyilagosan bemutató információk kellenek, mert csak így mozdítható elő a társadalmakban a fogyatékos emberek igényeinek és jogainak megértése. Az akcióterület célja a fogyatékos emberekkel szembeni negatív hozzáállás megváltoztatása, valamint a kormányzati és média kiadványokban a fogyatékosügyi témák főáramba helyezésének szorgalmazása.

1.4. Halmozottan hátrányos helyzetű emberek

Az Európában élő fogyatékos emberek között vannak olyanok is, akik speciális akadályokkal kerülnek szembe, illetve többszörös megkülönböztetést kell elszenvedniük.

A fogyatékos nők és lányok, a súlyosan és halmozottan sérült gyermekek és fiatalok, az idősödő fogyatékos személyek, a kisebbségek és a migráns közösségek fogyatékos tagjai fokozottabban vannak

kitéve a kirekesztés veszélyének és általában a többi fogyatékos embernél is kevesebb esélyük van a társadalom életében való részvételre.

A fogyatékos nők és lányok számára a társadalom életében való részvétel gyakran többszörösen is nehezített, mivel nemi alapon és fogyatékoságuk miatt is kirekesztésben van részük. A nők és a lányok speciális helyzetét minden szinten figyelembe kell venni, és mind a fogyatékosággal kapcsolatos, mind a nemek esélyegyenlőségével kapcsolatos politikák és programok középpontjába kell állítani.

A többszörösen veszélyeztetett fogyatékos személyek egyik csoportját azok az emberek képezik, akik fogyatékoságuk súlyossága és halmozódása miatt nagyfokú támogatásra szorulnak. Életminőségük nagy mértékben függ a megfelelő minőségű szolgáltatások és a speciális, gyakran igen intenzív támogatás meglététől. Az illetékes hatóságok tervező munkájára és koordinációjára, a kormányzati szervekre és a szolgáltatókra együttesen van szükség ahhoz, hogy a speciális csoport problémáját megfelelően kezelni lehessen.

A fogyatékos gyermekeknek – ahogyan azt az ENSZ gyermekjogokról szóló egyezménye megfogalmazza – a többi gyermekkel azonos jogokat és esélyeket kell biztosítani. A fogyatékos fiatalok csoportja is veszélyeztetett csoport társadalmunkban. Még mindig komoly akadályokat kell leküzdeniük, annak érdekében, hogy az élet minden területe hozzáférhetővé váljon számukra. A fogyatékos gyermekek és fiatalok speciális problémáit mélyebben kell tanulmányozni ahhoz, hogy meg lehessen tervezni és valósítani a megfelelő információkon alapuló, számos szakpolitikai területet felölelő politikákat.

Az idősödő fogyatékos emberek, különösen azok, akik fokozottabb támogatást igényelnek, további kihívást jelentenek Európa társadalmi számára. Innovatív módszerekre van szükség ahhoz, hogy a különféle szakpolitikai és szolgáltatási területen felmerülő probléma kezelhetővé váljon.

A kisebbségek és a migráns közösségek fogyatékos tagjai halmozottan hátrányos helyzetben vannak egyrészt a diszkrimináció miatt, másrészt azért, mert hiányoznak a közszolgáltatásokra vonatkozó ismereteik. Átfogó megközelítés szükséges - figyelembe véve kulturális hátterüket, a nyelvi problémákat, valamint speciális igényeiket -, mert csak így kezelhetők ezek a speciális problémák.

A fogyatékos emberek fent említett speciális csoportjainak problémáit átfogó módon kell kezelni, hiszen társadalmi integrációjuk csak így érhető el. A döntéshozók tájékozódjanak a speciális igényű csoportok befogadását gátló tényezőkről és politikáikat több kulcsfontosságú akcióterületet átfogva alakítsák ki, mert csak így háríthatók el az akadályok, és csak így biztosítható a halmozottan hátrányos helyzetű emberek egyéni kiteljesedése. Ehhez a jelenlegi Akciótervre és az Európa Tanács 2004-ben elfogadott, a Szociális Kohézió Új Stratégiájára építő, komplex megközelítési módra van szükség, mert csak így támogatható a hatékony átfogó és integratív politikák létrehozása.

1.5. Megvalósítás és nyomon követés

Az akcióterületek pillérét az alapelvek és a halmozottan hátrányos helyzetű emberek szükségleteit figyelembe vevő szempontok képezik. Emellett az Egyetemes Tervezés alapelvei a minőség, a képzés és a fogyatékosügy főáramba helyezése a fogyatékosügyi Akcióterv megvalósítási stratégiájának meghatározó elemei. Az Egyetemes Tervezés alapelveinek alkalmazása elsődleges fontossággal bír a környezet akadálymentesítésének és a termékek használhatóságának javítása szempontjából. Szintén rendkívüli fontosságú, hogy a szakpolitikák, a különféle aktivitások és szolgáltatások minőségileg

magas színvonalúak legyenek. A szakpolitikák kialakítása és a szolgáltatások nyújtása során a fogyatékosügy témájának főáramba helyezése lényeges szerepet játszik a befogadó társadalom kialakításában.

A tagállamok elsődleges felelőssége, hogy tagállami szinten valósítsák meg a fogyatékosügyi politikákat, különös tekintettel az akcióterületeken meghatározott konkrét akciókra. A tagállamok vizsgálják meg jelenlegi szakpolitikáikat és az azokat alátámasztó alapelveket, vessék egybe azokat a fogyatékosügyi Akciótervvel, és határozzák meg, hogy mely területeken van szükség előrelépésre és ahhoz milyen konkrét akciókat kell végrehajtani.

Az értékelés alapján a tagállamok alakítsák ki stratégiáikat oly módon, hogy azok összhangba kerüljenek a fogyatékosügyi Akcióterv ajánlásaival és az annak alapját képező alapelvekkel, valamint a tagállam pénzügyi lehetőségeivel.

A fogyatékosügyi Akcióterv megvalósítása és értékelése során a tagállamok törekedjenek a közös módszerek és partnerség kialakítására a témában érdekelt valamennyi szereplővel, különös tekintettel a fogyatékos emberek civil szervezeteire.

Az Európa Tanács minden érintett testületével és bizottságával egyeztetni a fogyatékosügyi Akciótervet, felhívva a figyelmet a megvalósítás fontosságára.

A Miniszteri Bizottság ki fogja jelölni azt a fórumot, amely a nyomon követést irányítja, és javasolhatja a tagállamok számára, hogy behatóan tanulmányozzák a különleges prioritást élvező témákat. A fogyatékosügyi Akcióterv hatékony nyomon követéséhez a tagállamoknak rendszeresen információt kell szolgáltatniuk a kijelölt fórum részére.

A kijelölt fórum biztosítja, hogy a Miniszteri Bizottság a fogyatékosügyi Akcióterv megvalósulásának előrehaladásáról rendszeres tájékoztatást kapjon.

2. Bevezetés

2.1. Misszió

Az Akcióterv törekvése, hogy az Európa Tanács az elkövetkező évtizedben a fogyatékos személyek emberi jogait biztosító, megkülönböztetés ellenes, esélyegyenlőséget és teljes körű állampolgári részvételt támogató célkitűzéseit a fogyatékosügyre vonatkozó európai keretek közé foglalja.

Az Akcióterv olyan átfogó keretek kialakítását tűzte ki célul, amelyek rugalmasan alkalmazhatók az egyes országok sajátos körülményeinek megfelelően. Célja, hogy iránymutatásként szolgáljon a politikai döntéshozók számára, lehetővé téve, hogy terveiket, programjaikat és innovatív stratégiáikat eszerint fogalmazzák meg, alakítsák át és valósítsák meg.

Az Európa Tanács törekvése, hogy az Akcióterv megvalósítását valamennyi tagállamnak nyújtott pozitív támogatással, ajánlásokkal, tanácsadással és szakértői tájékoztatással segítse elő.

2.2. Paradigmaváltás – beteg helyett állampolgár

Európában nagyarányú politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai változások mentek végbe az elmúlt évtizedben. A globalizáció lehetőségei és kihívásai, az információs és kommunikációs technológia fejlődése, a foglalkoztatás és a munkanélküliség, az egészségügy és a demográfia átalakulóban lévő szerkezete, a migráció és a piacgazdaságba való átmenet a régió átalakulását idézte elő. Az átalakulásnak számos pozitív vonása is van, amelyek az emberekben reményt és várakozást keltettek.

A fogyatékos embereket már nem gondoskodásra szoruló, a társadalom életéhez hasznosan hozzájárulni nem tudó betegnek tekintik közösségeik, hanem olyan állampolgároknak, akik a gátló tényezők megszüntetése után teljes jogú, aktív tagjai társadalmaiknak. A lebontandó akadályok közé tartoznak az előítéletek, a társadalmi, jogszabályi gátak és a nem hozzáférhető épített környezet. Emiatt továbbra is szorgalmazni kell a fent említett paradigmaváltást, amely során a fogyatékoság korábbi, orvosi modelljét az emberi jogokon alapuló társadalmi modell váltja fel.

Ennek a koherens, integrált megközelítésnek, amely tiszteletben tartja valamennyi fogyatékos személy emberi jogait, alapvető szabadságjogait és méltóságát a középpontjában az egyén áll. A paradigmaváltás eredményeként számos európai országban elmozdulás történt az olyan aktív politikák felé, amelyek révén az egyes fogyatékos ember – jogainak ismeretében – képessé válik saját életének irányítására. Ezzel párhuzamosan megváltozott a civil szervezetek, különösen a fogyatékos emberek civil szervezeteinek szerepe. Támogatóként, szolgáltatóként vagy a szaktudás és kompetencia forrásaként mind a kormányok, mind a fogyatékos emberek partnereivé váltak.

Az Akcióterv rugalmasan került kialakításra oly módon, hogy a jövőbeli technológiai változások, illetve az egyéb fejlődés figyelembe vehető legyen.

Napjaink biotechnológiai fejlődése és annak lehetséges felhasználási módjai a fogyatékos emberek körében aggodalmat okozott, mert úgy vélték, olykor még az élethez való jogukat is kétségbe vonják. A jelenlegi terv a fogyatékos emberek társadalmi befogadásával és részvételével foglalkozik, és nem foglalja magában a pre-natális diagnózis, valamint az abortusz törvények fogyatékoság szerinti diszkriminációjának orvosi vonatkozásait.

Mindazonáltal e téma fontossága nem kérdőjelezhető meg, ezért elengedhetetlen, hogy a fogyatékos emberek érdekképviselői szerveiken keresztül részt vegyenek az említett témákkal foglalkozó nemzeti és nemzetközi etikai és bio-etikai bizottságokban.

2.3. A Malagai Miniszteri Nyilatkozat

A fogyatékos emberek integrációs politikájáért felelős miniszterek második európai konferenciája, amely 2003. május 7 - 8-án ült össze Spanyolországban, Malagában, munkáját az első európai miniszteri konferenciára kívánta alapozni, amelyet 1991-ben tartottak, és amely a fogyatékos emberek egységes politikájáról szóló, R(92) 6 sz. ajánlás megfogalmazásával zárult. Az ajánlást 1992. április 9-én fogadták el, és ez formálta az Európa Tanács és a tagállamok fogyatékosügyi politikáit több mint tíz éven keresztül olyan integrációs politikák bevezetését szorgalmazva, amelyek nemzeti és nemzetközi szinten pozitívan befolyásolták a fogyatékos emberek életét. A miniszterek azonban felismerték, hogy a megváltozott helyzetben a fogyatékosügyi témák kezelésében való előrelépéshez további teendőkre van szükség.

A "Haladás a teljes körű állampolgári részvétel felé" című Malagai Miniszteri Deklarációban, amelyet a konferencián fogadtak el, a miniszterek kifejezték, hogy a következő évtizedben céljuk a fogyatékos emberek és családjaik életminőségének további javítása. Új stratégia szükséges, amely tükrözi a fogyatékos ember jogi modelljét, valamint a fogyatékos személyek és a társadalom magasabb elvárásait.

A miniszterek úgy vélték, a stratégiát Akciótervben kell megfogalmazni, amelynek célja a bármely életkorban lévő fogyatékos emberrel szembeni diszkrimináció minden formájának leküzdése. Az Akcióterv tekintse kiemelt témájának a fogyatékos nők, a súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek és az idősödő fogyatékos emberek helyzetét, és biztosítsa, hogy emberi jogaik, alapvető szabadságjogaik és teljes körű állampolgári jogaik érvényesülhessenek.

2.4. Emberi jogi keretrendszer

Az Európa Tanács és tagállamai továbbra is diszkrimináció ellenes, emberi jogi alapokra építő keretek között folytatják munkájukat a fogyatékos emberek érdekeit védve, a diszkrimináció, illetve a visszaélés minden formájának leküzdéséért, valamint a fogyatékos emberek esélyegyenlőségének minden szakpolitikai területen való főáramba helyezéséért.

A tagállamok az Akcióterv megfogalmazása során arra törekedtek, hogy figyelembe vegyék a fogyatékos emberek esélyegyenlőségével és emberi jogaival foglalkozó egyezményeket, dokumentumokat, standardokat és politikákat. Európai szinten az Akcióterv alapját a Miniszteri Bizottság R(92) 6 sz. ajánlása képezi. A fogyatékosügyi politikákhoz iránymutatásként az Európai Unió jogalkotása és programjai szolgálnak, az európai intézmények által történő végrehajtás módját az Európai Bizottság Akcióterve határozza meg. Az Európa Tanács 2004. évi Új Szociális Kohéziós Stratégiája külön kötelezettséget vállal arra nézve, hogy a különösen veszélyeztetett és a társadalmi kirekesztésnek kitett emberek és csoportok jogai érvényesüljenek.

Tekintetbe véve továbbá az érvényben lévő európai dokumentumokat, az Egyesült Nemzetek alapvető szabályait a fogyatékos emberek esélyegyenlőségéről, az Egyesült Nemzetek legfontosabb emberi jogi egyezményeit, valamint az Egyesült Nemzetek fogyatékos emberek jogairól szóló nemzetközi egyezménye tervezetével kapcsolatos fejleményeket.

2.5. Stratégiai célok

A jelen Akcióterv általános célja, hogy megvalósuljon a fogyatékos emberek teljes körű részvétele a társadalomban, valamint, hogy valamennyi szakpolitikai területen főáramba kerüljön a fogyatékosügy.

Az Akcióterv a speciális ajánlások olyan rugalmas keretrendszerét fogalmazta meg, amely az egyes országok sajátos körülményeihez igazítható. A terv figyelembe veszi a tagországok földrajzi, gazdasági, kulturális és szociális sokféleségét és tekintettel van egyes tagországok átalakulási folyamataira. Elkészítésének célja, hogy a döntéshozók számára gyakorlati iránymutatást adjon a kulcsfontosságú prioritásokra koncentráló stratégiák kialakításához és megvalósításához.

Segítséget nyújt azoknak az országoknak, ahol először kerül sor nemzeti akcióterv kidolgozására a fogyatékos állampolgárok integrációjával kapcsolatban és azoknak is, ahol a már létező politikák továbbfejlesztését tervezik.

Az Akcióterv segítséget nyújt a tagországoknak abban is, hogy a diszkriminációt tiltó, az esélyegyenlőséget – a jogok sérülése esetén a kártérítés eszközeivel is kiegészítve – szorgalmazó aktív politikáikat megerősítsék.

Arra ösztönzi a tagállamokat, hogy a fogyatékos emberek igényeit minőségi és innovatív szolgáltatásokkal elégítsék ki, megszilárdítva az érvényben lévő intézkedéseiket.

Gondolatébresztő forrást jelent a magánvállalkozások, civil szervezetek és más nemzetközi szervezetek számára is.

Az Akcióterv kiemelten fontosnak tartja a fogyatékos emberekkel és érdekképviselői szervezeteikkel való konzultációt az őket érintő döntéshozatali folyamat során, mind az országos szintű politikák kialakításakor, mind egyéni kérdések esetében.

Az Akcióterv megvalósítása rendszeresen értékelésre kerül, annak érdekében, hogy felmérjék a tagállamok által elért eredményeket és terjesszék a legjobb gyakorlatokat. Az előrelépés figyelemmel kíséréséhez és a tagállami szintű eredmények értékeléséhez hatékony és végrehajtható mechanizmusokra van szükség.

2.6. Szerkezet és tartalom

Az Akcióterv a fogyatékos emberek életének minden jelentős területét felöleli; többek között a lakhatást, az oktatást, a foglalkoztatást, a mobilitást és a tudatformálást. Az Akcióterv lényegét az e területeken végrehajtandó akcióterületek képezik.

Az Akcióterv több területet átfogó szempontokat is tartalmaz, ide tartozik a fogyatékos nők és lányok, a fogyatékos gyermekek és fiatalok, az idősödő fogyatékos emberek, a súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek, valamint a kisebbségek és a migráns csoportok fogyatékos tagjainak helyzete.

Az Akcióterv figyelembe veszi a vonatkozó és érvényben lévő európai és nemzetközi dokumentumokat, egyezményeket és az ENSZ nemzetközi egyezménytervezetének fejleményeit a fogyatékos emberek jogairól.

Az Akcióterv alapelve a diszkrimináció tilalma, az esélyegyenlőség, a fogyatékos emberek független életvitele és teljes körű társadalmi részvétele.

Az Akcióterv lényegi elemét képezik az átfogó alapelvek, a kulcsfontosságú akcióterületek, a több területet átfogó szempontok, a megvalósítás és nyomon követés mechanizmusai és a szakaszos megvalósítási folyamat. Az Akcióterv szerkezete ennek megfelelően került kidolgozásra.

Az Akcióterv nem tartalmazza a fogyatékoság definícióját. A dokumentumot megtervező bizottság egyetértett abban, hogy ez az egyes tagállamok és nemzeti politikák hatáskörébe tartozik.

Az Akcióterv nem tartalmaz külön akcióterületet a prevenció témájával kapcsolatban sem. Ez olyan kérdés, amely egyaránt fontos a fogyatékos emberek, a nem fogyatékos személyek és a tagállami kormányok számára, hiszen a fogyatékoság kihatással van az egyénre, a családra és az egész társadalomra. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által kiadott funkcióképességre,

fogyatékosokra és egészségre vonatkozó nemzetközi osztályozással (FNO) összhangban az Akcióterv egésze foglalkozik a cselekvésbeli és részvételi korlátozottság kialakulásának prevenciójával. Az Akcióterv tehát elismeri az FNO-t és azt szorgalmazza, hogy a tagállamok alkalmazzák azt keretrendszerként szabványosítási eljárásaik kialakításakor.

A bizottság úgy véli, hogy az orvostudomány fejlődésével, a fogyatékoság korai felismerésével, valamint a tagállami egészségügyi politikákban való előrelépéssel az Európa Tanács illetékes bizottságainak kell foglalkoznia.

Az Akcióterv elismeri azt az elvet, amely szerint a társadalomnak felelősséget kell vállalnia a fogyatékoság hatásainak minimalizálásáért, az egészséges életmód aktív támogatásával, a biztonságosabb környezet és a támogató közösségek létrehozásával. A tervben szereplő különböző akcióterületeken – különösen az egészségügyi ellátásra és a rehabilitációra vonatkozóknak – e kérdések jelentős hangsúlyt kapnak.

2.7. Alapelvek

A jelen Akcióterv alapelvei:

- a diszkrimináció tilalma;
- az esélyegyenlőség;
- valamennyi fogyatékos ember teljes körű részvétele a társadalom életében;
- a másság tiszteletben tartása és a fogyatékoság, mint az emberi sokféleség egy formájának elfogadása;
- méltóság és egyéni önállóság, amelybe beletartozik az önálló döntéshozatal szabadsága;
- a nők és a férfiak egyenlősége;
- a fogyatékos emberek érdekképviselői szervezeteiken keresztül való részvétele valamennyi olyan egyéni és társadalmi szintű döntés meghozatalában, amely életüket befolyásolja.

2.8. Eljárás

Az Akcióterv tervezési folyamata a fogyatékos emberek Rehabilitációjával és Integrációjával foglalkozó Bizottság (Részegyezmény) (CD-P-RR) 26. ülésén kezdődött el 2003 októberében. A folyamat erősítése érdekében a CD-P-RR létrehozott egy munkacsoportot, amelynek munkáját egy ad hoc tervező csoport segítette.

Az Akcióterv felhívja a figyelmet a fontos szakismeretekkel rendelkező, fogyatékos emberek civil szervezeteinek szerepére, és a politikák kialakításában e szervezeteket kompetens partnernek tekinti. Ebből következően az Európai Fogyatékosügyi Fórum (EDF), amely a fogyatékos emberek szervezeteit képviseli, fontos és aktív szerepet vállalt az Európa Tanács fogyatékosügyi Akciótervének kidolgozásában.

Az Európa Tanács minden illetékes testületének és bizottságának véleményét kikérték, hogy nyomatékosítsák a társadalmi tudatformálás és az Akcióterv megvalósításának fontosságát.

3. A legfontosabb akcióterületek

Az Akcióterv számos különféle szakpolitikai területen konkrét akciókat fogalmaz meg, amelyek összekapcsolódva átfogó keretrendszerként alkothatnak a fogyatékos emberekre vonatkozó nemzeti politikák és stratégiák kialakításához és fejlesztéséhez, valamint a fogyatékos emberek teljes körű társadalmi részvételére irányuló politikák főáramba helyezéséhez.

Az akcióterületek alapját a fogyatékos személyekről szóló a "Haladás a teljes körű állampolgári részvétel felé" c. Malagai Miniszteri Deklaráció, (amelyet a fogyatékos emberek integrációjával kapcsolatos politikáért felelős miniszterek második európai konferenciáján fogadtak el Malagában, Spanyolországban, 2003. május 7- 8-án), az Európa Tanács a fogyatékos emberekkel kapcsolatos egységes politikáról szóló R(92) 6 sz. ajánlása és az általános európai fejlődési irányok képezik.

Minden akcióterületen meghatározásra kerül az általános cél és a tagállamok által végrehajtandó konkrét akciók:

- 1. : Részvétel a politikai és közéletben;
- 2. : Részvétel a kulturális életben;
- 3. : Információ és kommunikáció;
- 4. : Oktatás;
- 5. : Foglalkoztatás, pályaorientáció és képzés;
- 6. : Épített környezet;
- 7. : Közlekedés;
- 8. : Közösségi lakhatás;
- 9. : Egészségügyi ellátás;
- 10. : Rehabilitáció;
- 11. : Szociális védelem;
- 12. : Jogi védelem;
- 13. : Erőszakkal és visszaéléssel szembeni védelem;
- 14. : Kutatás - fejlesztés; valamint
- 15. : Tudatformálás.

3.1. 1. akcióterület: *Részvétel a politikai- és közéletben*

3.1.1. Bevezetés

A demokratikus társadalmak fejlődése szempontjából elengedhetetlen valamennyi állampolgár teljes körű részvétele a politikai- és közéletben, valamint a demokratikus folyamatokban. A társadalom tükrözze állampolgárai sokszínűségét és hasznosítsa szerteágazó tapasztalataikat. Következésképpen lényeges, hogy a fogyatékos emberek is gyakorolhassák szavazati jogukat és az ilyen tevékenységekben való részvételi jogukat.

Arra kell törekedni, hogy olyan környezet jöjjön létre, amely ösztönzi, és képessé teszi a fogyatékos embereket a politikai életben való részvételre helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. Ez csak olyan társadalmi körülmények között érhető el, ahol minden ember gyakorolhatja politikai jogait.

Itt kell megjegyezni, hogy a fogyatékos nők és fiatalok általában csak igen kis arányban töltenek be érdekképviselői funkciót. Ezért fontos, hogy őket is ösztönözzék a részvételre és az érdekképviselői szerepek betöltésére.

3.1.2. Általános célok

- i. olyan környezet aktív támogatása, amelyben a fogyatékos emberek a politikai pártokban és a civil társadalomban azonos eséllyel vehetnek részt;
- ii. a fogyatékos emberek részvételének fokozása a politikai- és közélet minden – helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi – szintjén, a társadalmi sokszínűség teljes körű képviselői érdekében;
- iii. a fogyatékos nők és fiatalok, valamint a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyek a politika színtereinek minden szintjén való részvételének ösztönzéséért kifejtett munka;
- iv. annak biztosítása, hogy érvényesüljön a fogyatékos emberek és érdekképviselői szervezeteik véleménye és szerep vállalhassanak a fogyatékos embereket érintő politikák kialakításában.

3.1.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. Biztosítsák, hogy a szavazási eljárás és annak létesítményei hozzáférhetőek legyenek a fogyatékos emberek számára is, hiszen ők csak így tudják gyakorolni demokratikus jogaikat, és engedélyezzék a segítségnyújtást, ha a szavazás során a fogyatékos embernek arra szüksége van;
- ii. védelmezzék a fogyatékos emberek titkos szavazáshoz való jogát, és kérésükre, ha szükséges, járuljanak hozzá, hogy egy, a fogyatékos ember által kiválasztott személy segítséget nyújthasson a számukra;
- iii. biztosítsák, hogy egyetlen fogyatékos személyt se rekesszenek ki fogyatékosága alapján a választójogának, illetve választhatóságának gyakorlásából;
- iv. biztosítsák, hogy a választási információk közérthetőek és hozzáférhetőek legyenek minden szükséges alternatív formátumban;
- v. szorgalmazzák, hogy a politikai pártok és más civil szervezetek tájékoztatóikat és nyilvános rendezvényeiket mindenki számára hozzáférhető formában szervezzék;
- vi. ösztönözzék a fogyatékos embereket, különösen a nőket és a fiatalokat, hogy helyi, regionális és országos szinten alakítsanak érdekképviseleti szervezeteket, amelynek tagjaivá válnak annak érdekében, hogy szerepet vállalhassanak és az őket érintő politikákat minden szinten alakíthassák;
- vii. ösztönözzék a fogyatékos emberekkel és szervezeteikkel való konzultációt a demokratikus döntéshozatali folyamatokban;
- viii. hajtsák végre a vonatkozó iránymutatásokat, amelyeket a Miniszteri Bizottság Rec(2001)19 sz., a tagországoknak szóló, az állampolgárok helyi közéletben való részvételével kapcsolatos ajánlása, a Miniszteri Bizottság Rec(2003)3 sz., a tagországoknak szóló, a nők és férfiak politikai és közéleti döntéshozatalban való kiegyensúlyozott részvételével kapcsolatos ajánlása, a Rec(2004)11 sz., az e-szavazás jogi, működési és műszaki standardjairól szóló ajánlás, valamint a Rec(2004)15 sz. elektronikus közigazgatásról szóló ajánlás tartalmaz

3.2. 2. akcióterület: *Részvétel a kulturális életben*

3.2.1. Bevezetés

A fogyatékos embereknek a társadalom életébe való teljes beilleszkedéshez való joga akkor érvényesül, ha részt tudnak venni az adott társadalom kulturális életében. Ha azt akarjuk, hogy a fogyatékos emberek függetlenek legyenek, vagy azzá válhassanak, a lehető legteljesebb életet kell élniük úgy, hogy az kölcsönhatásban legyen a társadalom többi tagjának életével függetlenül attól, hogy fogyatékos vagy nem fogyatékos emberekről van-e szó. Joguk van részt venni a kulturális életben, a szórakozásban, sportban és turizmusban.

Az Európa Tanács és tagállamai elkötelezettek az iránt, hogy kulturális politikáik megfogalmazásakor és azok megvalósítása során figyelembe vegyék a fogyatékos emberek jogait. Összehangolt cselekvésre van szükség annak érdekében, hogy a művészeti és a társadalmi élethez való hozzáférés és az abban való részvétel révén megváltozzanak a fogyatékos emberek lehetőségei és életminőségük.

Az ide vezető út nem könnyű. Többféle eszköze lehet a megvalósításnak, de a speciális jogszabályok megalkotása elengedhetetlen. Ebben meg kell jelennie az "ésszerű alkalmazkodás" koncepciójának különös tekintettel a régi épületek vagy történelmi műemlékek és kisebb magánlétesítmények akadálymentesítésére. Ehhez elengedhetetlen, hogy a műsorszóró média középpontba állítsa a társadalom sokféleségét.

3.2.2. *Általános célok*

- i. Megfelelő intézkedések meghozatala annak érdekében, hogy biztosított legyen a fogyatékos személyek hozzáférése a helyi, regionális és nemzeti kulturális élethez;
- ii. annak biztosítása, hogy a fogyatékos emberek részt vehessenek a kulturális, szabadidős, sport, szellemi és társadalmi tevékenységekben megfigyelőként, vagy aktív résztvevőként;
- iii. tevékenység annak érdekében, hogy a fogyatékos emberek kibontakoztathassák és hasznosíthassák kreatív, sport, művészi, szellemi és intellektuális képességeiket saját előnyükre és a közösség javára.

3.2.3. *A tagállamok konkrét akciói*

- i. Ösztönözzék az intézményeket és az illetékes testületeket helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi szinten, hogy tegyék hozzáférhetővé a fogyatékos emberek számára az irodalmi és más, kulturális tájékoztató jellegű anyagaikat; ahol szükséges, vegyék igénybe az elektronikus technológiát és alkalmazzanak egyszerű, közérthető megszövegezést;
- ii. szorgalmazzák, hogy a közintézmények, magánintézmények, illetékes testületek és szolgáltatók a fogyatékos embereket aktívan vonják be kulturális, szabadidős, szellemi és intellektuális tevékenységeikbe;
- iii. buzdítsák a műsorszórókat és a hasonló kreatív ágazatokat, hogy tegyék lehetővé a fogyatékos emberek számára a műsoraikhoz, filmekhez, színdarabokhoz és más művészettel kapcsolatos tevékenységekhez való hozzáférést például a feliratozással, jegyzetekkel, hallható képleírással vagy a jelnyelv segítségével;
- iv. buzdítsák a műsorszórókat és a hasonló kreatív ágazatokat, hogy jelentessenek meg a fogyatékos emberek nagyobb arányú foglalkoztatására irányuló "kamera, illetve mikrofon előtt és mögött" típusú akcióterveket;
- v. ösztönözzék a kultúrával, sporttal, szabadidős tevékenységekkel, turizmussal foglalkozó intézményeket és az illetékes testületeket, hogy rendszeresen szervezzenek munkatársaik részére fogyatékosügyi tudatformáló képzéseket;
- vi. tegyék lehetővé a fogyatékos emberek számára, hogy élvezhessék a kultúrához, sporthoz, turizmushoz és szabadidős tevékenységekhez való hozzáférést például azáltal, hogy arra ösztönzik a szolgáltatókat, hogy helyiségeiket és szolgáltatásaikat minden lehetséges eszközzel tegyék akadálymentessé;

- vii. a szükséges lépések megtétele:
- biztosítani kell, hogy a szellemi tulajdonjogokat védő jogszabályok ne akadályozzák ésszerűtlenül, illetve diszkriminatív módon a fogyatékos emberek kulturális anyagokhoz való hozzáférését, ugyanakkor tartsák tiszteletben a nemzetközi jog előírásait;
  - biztosítani kell, hogy fogyatékos emberek is művész státuszba kerülhessenek és élvezhessék művészi tulajdonuk előnyeit;
- viii. bátorítani kell a fogyatékos embereket, hogy vegyenek részt ezeken a programokon függetlenül attól, hogy azt fogyatékos vagy nem fogyatékos emberek számára szervezték-e;
- ix. biztosítani kell, hogy a sport és a kulturális tevékenység a fogyatékos gyermekek oktatási programjainak integráns részét képezze, hiszen az ilyen tevékenységek a szociális képességek fejlesztésében fontos szerepet játszanak.

3.3. 3. akcióterület : Információ és kommunikáció

3.3.1. Bevezetés

Az információhoz és kommunikációhoz való hozzáférés kulcsfontosságú a társadalom életében való részvétel szempontjából. Annak érdekében, hogy a fogyatékos emberek aktívan gyakorolhassák jogaikat, részt vehessenek saját életük alakításában és dönthessenek róla, alapvető fontosságú, hogy az ehhez szükséges információkhoz a számukra legmegfelelőbb kommunikációs rendszereken keresztül férjenek hozzá. Azonban számos fogyatékos ember számára nem egyenlően hozzáférhetők a különféle információk és a kommunikáció.

Az információ és kommunikáció folyamatos fejlődése változást idéz elő az emberek egymással való interakciójában, üzletek lebonyolításában, szolgáltatásokhoz és információkhoz való hozzáférésben és az általános kommunikációban. A technológiák fejlődése magában foglalja az Internet, az e-kommunikáció eszközeit, videotelefont, stb. Fontos, hogy minden állampolgár élvezhesse a technológiai fejlődés előnyeit és hogy egyetlen csoport se legyen kirekesztett, különös tekintettel a fogyatékos emberekre.

A köztisztviselők kiemelt felelőssége, hogy információik olyan formátumban is hozzáférhetőek legyenek, amelyek megfelelnek a fogyatékos emberek különféle igényeinek. Ezek a tisztviselők működjenek a legjobb gyakorlat modelljeként a magánszektor és mindazok számára, akik fogyatékos embereknek nyújtanak szolgáltatásokat.

A kommunikációs rendszerek legyenek hozzáférhetőek fogyatékos emberek számára is. Már léteznek olyan rendszerek, amelyek jól használhatók, például telefonos relé rendszerek vagy szöveges és videós kommunikációs rendszerek.

Az új kommunikációs és információs rendszerek standardjai kialakításával kapcsolatban a fogyatékos emberek véleményét ki kell kérni.

Ha valóban befogadó társadalmat szeretnénk felépíteni, a fogyatékos embereknek lehetőséget kell kapniuk, hogy az információs és kommunikációs rendszereket ugyanúgy használhassák, mint a többi állampolgár.

3.3.2. Általános célok

- i. A megfelelő intézkedések megtétele annak biztosítása érdekében, hogy a fogyatékos emberek információkat kereshessenek, kaphassanak és közölhessenek a társadalom más tagjaival azonos módon;
- ii. az új technológiák legjobb kihasználása azzal a céllal, hogy fokozódjon a fogyatékos emberek függetlensége és erősödjenek interakcióik az élet minden területén.

3.3.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. Hivatalos információk rendelkezésre bocsátása a fogyatékos emberek számára hozzáférhető formátumban és technológiákkal, tekintetbe véve a különböző fogyatékoságokból eredő szükségleteiket (például Braille formátumban, hangrögzítéssel vagy könnyen érthető változatokban);
- ii. tréningek vagy más akciók végrehajtása annak érdekében, hogy a fogyatékos embereket ösztönözzék az információs és a kommunikációs technológiák használatára;
- iii. annak biztosítása, hogy a fogyatékos emberek az e-oktatás során használt tananyagokat, segédanyagokat a meglévő standardokkal összhangban igénybe vehessék;
- iv. el kell ismerni a jelnyelv használatát; arra kell törekedni, hogy a Braille írás és az egyéb, alternatív kommunikációs eszközök (ideértve az érdekvédelmet is) a hivatalos ügyintézés során is igénybe vehetők legyenek. Kérésre, üléseken és konferenciákon vegyen részt olyan személy, aki azok tartalmát egyszerű megfogalmazásban össze tudja foglalni;
- v. a kommunikációs rendszerek– például a szöveges kommunikáció – hozzáférhetőbbé tétele az új technológiák segítségével;
- vi. annak biztosítása, hogy a közhivatalok és köztestületek a fogyatékos emberek számára hozzáférhetővé tegyék információikat és közleményeiket, ideértve honlapjaikat, amelyeknek összhangban kell lenniük a hozzáférhetőségről szóló nemzetközi irányelvekkel;
- vii. ösztönözni kell a magán testületeket, különösen azokat, amelyek közpénzekben részesülnek, hogy információikat és közleményeiket tegyék hozzáférhetővé a fogyatékos emberek számára;
- viii. ösztönözni kell az elérhető áron hozzáférhető segítő információs és kommunikációs technológiák kifejlesztését, gyártását és terjesztését;
- ix. az Egyetemes Tervezés alapelveivel való összhang elősegítése, különös tekintettel az új információs és kommunikációs technológiai fejlesztésekre;
- x. az Új inkluzív technológiákkal a fogyatékos emberek teljes társadalmi befogadása felé ResAP(2001)3 sz. határozat megvalósítása.

3.4. 4. akcióterület: Oktatás

3.4.1. Bevezetés

Az oktatás alapvető szerepet játszik valamennyi állampolgár – ideértve a fogyatékos embereket is – társadalmi integrációja és függetlensége biztosításában. Lényeges a családi vagy a baráti kör hatása is, azonban a jelen akcióterület célja, hogy az oktatás, az élet valamennyi szakaszában – az óvodai, általános iskolai, középiskolai, felsőoktatási nevelésben, valamint a szakképzésben és az egész életen át tartótanulás során is - jelen legyen. A fogyatékos emberek számára lehetővé kell tenni, hogy részt vehessenek a többségi oktatásban, hiszen ez nemcsak számukra fontos, hanem elősegíti, hogy a nem fogyatékos emberek figyelme ráirányuljon az emberi sokféleségre. A legtöbb oktatási rendszerben léteznek integrált és szegregált megoldások a fogyatékos emberek számára. Arra kell ösztönözni az integrált, valamint a szegregált struktúrák résztvevőit, hogy működjenek együtt a fogyatékos emberek helyi közösségeikben való támogatását illetően, nem tévesztve szem elől a teljes körű befogadás célját.

3.4.2. Általános célok

- i. Biztosítani, hogy mindenkinek – fogyatékosága jellegétől és mértékétől függetlenül – egyenlő esélye legyen az oktatáshoz való hozzáférésre, személyiségének, adottságainak, kreativitásának, valamint értelmi és fizikai képességeinek kiteljesítésére;
- ii. biztosítani, hogy a fogyatékos emberek megtalálhassák helyüket a többségi oktatásban arra buzdítva az illetékes hatóságot, hogy az oktatást olyan irányban fejlessze tovább, amely megfelel a fogyatékos emberek igényeinek;
- iii. támogatni, a különböző korosztályokhoz tartozó fogyatékos emberek egész életen át tartó tanulásának ügyét, és elősegíteni, hogy az egyes oktatási fázisok közötti, valamint az oktatás és a foglalkoztatás közötti átmenet zökkenőmentes legyen;
- iv. az oktatási rendszer minden szintjén – a legfiatalabb gyermekeket is ideértve – gondoskodni arról, hogy kialakuljon a fogyatékos emberek jogait tiszteletben tartó magatartás.

3.4.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. a jogalkotás, a szakpolitika és a tervezés előmozdítása annak érdekében, hogy – a legfiatalabb kortól a felnőtt korig – az oktatás különböző szakaszaihoz való hozzáférés területén megelőzhető legyen a fogyatékos gyermekekkel, fiatalokkal és felnőttekkel szembeni diszkrimináció. E feladat végrehajtásakor ki kell kérni a fogyatékos felhasználók, a szülők, az ellátó intézmények, az önkéntes szervezetek, valamint ha szükséges, más illetékes szakmai testületek véleményét;
- ii. ösztönözni és támogatni kell az egységes oktatási rendszer kialakítását, ideértve az integrált és a szegregált oktatást, elősegítve ezzel a tapasztalatok átadását, a fogyatékos gyermekek, fiatalok és felnőttek közösségeikbe történő könnyebb beilleszkedését;
- iii. lehetővé kell tenni a fogyatékos gyermekek, fiatalok és felnőttek speciális nevelési igényeinek korai felmérését annak érdekében, hogy tájékoztatást lehessen adni a szükséges oktatásról és tervezésről;

- iv. figyelemmel kell kísérni az egyéni oktatási tervek megvalósulását, és elő kell segíteni a képzésből a munkaerőpiacra történő átmenetet;
- v. biztosítani kell, hogy a fogyatékos felnőttek és gyermekek az integrált intézményrendszerben megkapják a szükséges támogatást annak érdekében, hogy oktatásuk hatékony legyen. Kivételes körülmények fennállása esetén, ott ahol integrált oktatás keretében a szakszerű felmérés során meghatározott speciális igényeknek nem lehet eleget tenni, a tagállam, a teljes körű integráció célját szem előtt tartva, biztosítsa a hatékony, alternatív segítő intézkedések megtételét. Minden főáramú és speciális rendelkezés célja, hogy ösztönözze az integrált oktatásra való áttérést, valamint, hogy azonos célokat és standardokat tükrözzön;
- vi. ösztönözni kell azoknak az alap- és továbbképzéseknek a kidolgozását a különböző oktatási szakaszokban résztvevő szakemberek és személyzet számára, amelyek egyrészt tudatformáló jellegűek, másrészt pedig tartalmazzák a fogyatékos tanulók támogatását célzó oktatási technikákat és anyagokat;
- vii. biztosítani kell, hogy minden olyan oktatási anyag és rendszer, amelyet a közoktatás nyújt, hozzáférhető legyen a fogyatékos emberek számára;
- viii. az állampolgári és társadalom ismereti tantárgycsoport úgy mutassa be a fogyatékos embereket, mint a többi állampolgárral azonos jogok birtokosait;
- ix. biztosítani kell, hogy a fogyatékosügyi kérdések tudatosítása a társadalom tagjaival kulcsfontosságú része legyen a többségi iskolák és intézmények oktatási programjának;
- x. lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy az oktatási és képzési helyszínek a fogyatékos emberek számára – speciális igényeiknek megfelelően – hozzáférhetőek legyenek, személyi segítséssel vagy ésszerű átalakításokkal (ideértve a különféle berendezéseket is);
- xi. biztosítani kell, hogy a fogyatékos gyermekek szülei aktív szerepet vállalhassanak gyermekük egyéni oktatási tervének kialakításában;
- xii. biztosítani kell a nem-formális oktatási megoldásokban való részvétel lehetőségét, amelyek elősegítik a formális oktatás során nem fejleszhető képességek alakítását ;
- xiii. mérlegelni kell azoknak a tagállamoknak, akiket érint, a (módosított) Európai Szociális Karta (ETS 163.) aláírását és ratifikálását, különös tekintettel a 15. cikkre.

3.5. 5. akcióterület: Foglalkoztatás, pályaorientáció és képzés

3.5.1. Bevezetés

A foglalkoztatás a munkaképes korban lévő állampolgárok társadalmi integrációjának és gazdasági függetlenségének kulcsa. A nem fogyatékos népességgel összehasonlítva a fogyatékos emberek foglalkoztatási és aktivitási mutatói igen alacsonyok. Az aktivitási ráta növelése érdekében olyan átfogó és differenciált politikákra van szükség, amelyek a fogyatékos emberek munkaképességét veszik alapul; a munkavállalást nehezítő akadályokat csak így lehet megszüntetni. A fogyatékos emberek

foglalkoztatási mutatóinak javítása nemcsak a fogyatékos személyek helyzetét jobbítaná, hanem javára válna a munkaadóknak és a társadalom egészének is.

A pályorientáció fontos szerepet játszik abban, hogy a fogyatékos ember megállapíthassa, mely tevékenységekre alkalmas leginkább, valamint hogy tanácsot kapjon a szükséges képzés, illetve jövőbeli foglalkozása kiválasztásához. Döntő fontosságú, hogy a fogyatékos emberek számára – képességeik kibontakoztatása érdekében - hozzáférhető legyenek a képességfelméréshez és a pályorientációhoz kapcsolódó szolgáltatások, valamint a különféle képzési lehetőségek.

Az akcióterület megteremtheti a fogyatékos emberek munkaerőpiaci sikereinek kiindulópontját a szükséges struktúrák és támogatási formák létrehozásával úgy, hogy a fogyatékos munkavállalóknak valódi választási lehetőségük legyen a különböző foglalkozások között. Az intézkedések egyaránt vonatkoznak az állami és a privát szféra munkaadóira.

A szociális vállalkozások (például szociális vállalatok vagy szövetkezetek) mint nyílt munkaerőpiac megoldások, valamint a védett műhelyek szerepet vállalhatnak a fogyatékos személyek munkavállalásában.

3.5.2. Általános célok

- i. A fogyatékos emberek foglalkoztatásának elősegítése a nyílt munkaerőpiacon, összekapcsolva a megkülönböztetés tilalmát és a pozitív akciókat a fogyatékos emberek esélyegyenlősége biztosítása érdekében;
- ii. a diszkrimináció csökkentése és a fogyatékos emberek társadalmi részvételének erősítése érdekében hozzáférést kell biztosítani képesség-felmérési és a pályorientációs lehetőségekhez, a képzésekhez és a különféle munkaerőpiaci szolgáltatásokhoz.

3.5.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. A fogyatékos emberek foglalkoztatásával kapcsolatos kérdéseket az általános foglalkoztatáspolitikai főáramába kell helyezni ;
- ii. biztosítani kell, hogy a fogyatékos emberek olyan objektív és személyre szabott minősítő szolgáltatáshoz férhessenek hozzá, amely:
  - meghatározza választási lehetőségeiket a számba vehető foglalkozások tekintetében;
  - a hangsúlyt a fogyatékoság felmérése helyett a megmaradt képességek felmérésére helyezi és ezt kapcsolja össze a konkrét munkakövetelményekkel;
  - megadja a képzési program alapját;
  - segítséget nyújt a megfelelő állás megtalálásához, vagy a korábbi munkakör megtartásához;
- iii. biztosítani kell, hogy a fogyatékos emberek hozzáférhessenek a pályorientációs tanácsadáshoz, a képzésekhez, valamint a különféle munkaerőpiaci szolgáltatásokhoz legmagasabb iskolai végzettségüknek, képesítésüknek megfelelően; amennyiben szükséges, ennek érdekében a megfelelő átalakításokat is el kell végezni;
- iv. védelmet kell biztosítani a diszkrimináció ellen a foglalkoztatás minden szakaszában, ideértve a toborzást, a kiválasztást és a munkahelyi előmenetel valamennyi fázisát;

- v. ösztönözni kell a munkaadókat a fogyatékos emberek foglalkoztatására:
- olyan toborzási eljárások alkalmazásával (például hirdetés, interjúk, felmérések, kiválasztás), amelyek biztosítják, hogy a munkalehetőségek a fogyatékos emberek számára is hozzáférhetőek legyenek;
  - ésszerű átalakításokat kell végrehajtani a munkahelyeken, illetve munkakörülményekben (például távmunkával, részmunkaidővel, otthonról végezhető munkával) a fogyatékos emberek speciális igényeihez való alkalmazkodás érdekében;
  - képzésekkel kell növelni a vállalatvezetés és a munkatársak fogyatékosüggyel kapcsolatos érzékenységet;
- vi. biztosítani kell, hogy az önfoglalkoztatóvá válás lehetőségei fogyatékos emberek számára is hozzáférhetőek és igénybe vehetőek legyenek;
- vii. biztosítani kell, hogy azoknak a fogyatékos embereknek a rendelkezésére is álljanak szolgáltatások, akiknek speciális igényeit a nyílt munkaerőpiacon személyi segítő nélkül nem lehet kielégíteni. Ezek közé a megoldások közé tartozik a Támogatott Foglalkoztatás szolgáltatás is;
- viii. támogatni kell a fogyatékos embereket abban, hogy a védett munkahelyekről átkerülhessenek a nyílt munkaerőpiacra;
- ix. támogatni kell a fogyatékos embereket abban, hogy a különféle pénzübeni támogatások mellett dolgozhassanak, valamint hogy akik képesek munkát vállalni, azok ezt meg is tegyék;
- x. figyelembe kell venni a fogyatékos nők speciális igényeit a nők munkaerőpiaci esélyegyenlőségét támogató programok és politikák kialakításánál, ideértve a gyermekgondozási kezdeményezéseket is;
- xi. biztosítani kell, hogy a fogyatékos munkavállalók a többi munkavállalóval azonos jogokat élvezzenek a munkahelyi körülményekkel kapcsolatos megbeszélések során, valamint az aktív szakszervezeti részvétel és tagság tekintetében;
- xii. olyan hatékony intézkedéseket kell fogantatosítani, amelyek ösztönzik a fogyatékos emberek foglalkoztatását;
- xiii. biztosítani kell, hogy az egészségügyi és munkabiztonsági jogszabályok tartalmazzák a fogyatékos személyek szükségleteit is; ne fordulhasson elő megkülönböztetés velük szemben;
- xiv. olyan intézkedések előmozdítása – ideértve a törvényi szabályozást és az integrációs szemléletű menedzsmentet – amelyek lehetővé teszik a munkavégzés közben fogyatékosá vált személyek további nyílt munkaerőpiaci részvételét;
- xv. biztosítani kell, különös tekintettel a fogyatékos fiatalokra, a szakmai gyakorlaton és képzéseken való részvételt, annak érdekében, hogy munkavállalási képességeik javuljanak és tájékozódhassanak a foglalkoztatással kapcsolatos információkról, tudásokról;
- xvi. mérlegelni kell azoknak a tagállamoknak, akiket érint, a (módosított) Európai Szociális Karta (ETS 163.) aláírását és ratifikálását, különös tekintettel a 15. cikkre.

xvii. végre kell hajtani a ResAP(95)3 sz. határozatot a fogyatékos emberek szakmai minősítéséről.

3.6. 6. akcióterület: Épített környezet

3.6.1. Bevezetés

Átfogó cél a Mindenki Társadalmának megteremtése. A hozzáférhető környezet létrehozása döntő fontosságú egy olyan befogadó társadalom megalapozásakor, ahol a fogyatékos emberek részt tudnak venni a közösség mindennapi életében. Az épített környezet akadályai a fogyatékos embereket korlátozzák a társadalmi részvételben és alapvető jogaik gyakorlásában. A környezet hozzáférhetőségének biztosítása a fogyatékos emberek érdekében, az igények specialitásától függetlenül a társadalom minden tagjának javára válik. Ehhez szükség van a fennálló akadályok létezésének tudatosítására, ideértve a szemléletbeli és a környezeti akadályokat is, valamint ezen akadályok pozitív cselekvéssel és más jellegű intézkedésekkel történő lebontására. Az Egyetemes Tervezésről szóló ResAP(2001)1 sz. határozat szorgalmazza az Egyetemes Tervezés alapelveinek bevezetését minden olyan szakma tantervébe, amely az épített környezettel kapcsolatos, mint például az építészmérnöki, mérnöki, várostervezői és minden más idevágó szakma. Célkitűzés az is, hogy minden ember életét megkönnyítsék azzal, hogy épített környezetüket könnyebben hozzáférhetővé, használhatóbbá és érthetőbbé teszik.

3.6.2. Általános cél

A fogyatékos emberek számára hozzáférhető környezet fokozatos létrehozása az Egyetemes Tervezés alapelveinek alkalmazásával, elkerülve ezzel újabb akadályok megépítését.

3.6.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. Biztosítani kell, hogy minden vonatkozó szakpolitikai területen átfogó célként valósuljon meg a hozzáférhető épített környezet megteremtése;
- ii. olyan irányelveket és standardokat – és ha szükséges jogszabályokat – kell kialakítani, amelyek elősegítik a fogyatékos emberek középületekhez való hozzáférését, illetve az azokon belül és kívül való közlekedést, figyelemmel a műemlék épületek speciális jellegére;
- iii. biztosítani kell, hogy az épített környezettel kapcsolatos szakmákra (építészmérnök, várostervező, építőipari foglalkozások, kulturális örökség megőrzésével kapcsolatos foglalkozások, kulturális turizmussal foglalkozó szakemberek) felkészítő egyetemek és intézmények segítsék elő az Egyetemes Tervezés alapelveinek érvényesülését az alapképzés és a továbbképzés tanterveinek keretén belül, valamint más megfelelő eszközökkel is;
- iv. segítsék elő a segédeszközök és technológiai innovációk használatát, hogy így könnyebbé váljon az épített környezethez való hozzáférés és ennek eredményeként a fogyatékos emberek egyenlő eséllyel vehessenek részt a közösség életében. Ezt a gyakorlatot kell alkalmazni az új építmények esetében és fokozatosan ki kell terjeszteni a meglévő épületekre is;
- v. támogatni kell az Egyetemes Tervezés koncepcióját elősegítő központok megalakítását, kinevezését és működését;

- vi. biztosítani kell, hogy a tervezésnél a vészhelyzetekre és evakuációs eljárásokra vonatkozó elgondolások során kellő figyelmet szenteljenek a fogyatékos emberek biztonságának;
- vii. biztosítani kell, hogy a középületek, illetve közterületek hozzáférhetőek legyenek a fogyatékos embereket segítő állatok számára is;
- viii. végre kell hajtani az Egyetemes Tervezés alapelveinek az épített környezettel kapcsolatos szakmák tanterveibe való beépítéséről szóló ResAP(2001)1 sz. határozatot.

3.7. 7. akcióterület: Közlekedés

3.7.1. Bevezetés

A hozzáférhető közlekedés szakpolitikáinak kialakítása és megvalósítása számos fogyatékos ember életminőségének jelentős javulását idézheti elő minden szinten. Előfeltétele lehet továbbá az esélyegyenlőség, a független életvitel és a közösség társadalmi és kulturális életében, valamint a munka világában való részvétel megvalósulásának.

Sok tagállam már ismeri vagy részt vesz az Európai Közlekedési Miniszterek Konferenciája (ECMT) által elindított fejlesztésekben. Az említett fórum által támogatott elvek és akciók iránymutatók lehetnek a tagállamok számára a jelen fogyatékosügyi Akcióterv megvalósításakor. Az így létrejött hozzáférhető közlekedési szolgáltatások a közlekedési eszközöket igénybe vevő többi ember – idősödő személyek és kisgyermekes szülők – javát is szolgálják.

Annak érdekében, hogy a fogyatékos emberek valóban profitálhassanak a tömegközlekedési eszközök használatából, alapvető fontosságú, hogy a teljes közlekedési hálózat hozzáférhető legyen.

3.7.2. Általános célok

- i. erősíteni a fogyatékos emberek társadalmi részvételét a hozzáférhető közlekedéssel kapcsolatos szakpolitikák megvalósításával;
- ii. biztosítani, hogy a hozzáférhető közlekedéssel kapcsolatos szakpolitikák úgy valósuljanak meg, hogy figyelembe veszik a fogyatékos emberek különféle csoportjainak igényeit;
- iii. javítani a meglévő tömegközlekedési eszközök fogyatékos emberek számára való hozzáférhetőségét, és biztosítani, hogy valamennyi új tömegközlekedési szolgáltatás és az ahhoz kapcsolódó infrastruktúra hozzáférhető legyen;
- iv. támogatni az Egyetemes Tervezés alapelveinek megvalósulását a közlekedési szektorban.

3.7.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. Figyelembe kell venni a nemzetközi testületek által kialakított és elfogadott ajánlásokat, jelentéseket és irányelveket, különös tekintettel a standardok, irányelvek, stratégiák és – ahol szükséges – jogszabályok kialakítására, amelyeknek célja a tömegközlekedési szolgáltatások és infrastruktúra – ideértve az épített környezetet is – hozzáférhetőségének biztosítása;
- ii. figyelemmel kell kísérni és felül kell vizsgálni a hozzáférhető tömegközlekedésről szóló szakpolitikák megvalósítását;
- iii. biztosítani kell, hogy a tömegközlekedési rendszerek fenntartói tegyék a tömegközlekedésben foglalkoztatott személyek képzéseinek kötelező részévé a fogyatékosügyi tudatformáló tréningeket;
- iv. támogatni kell a hozzáférhető tömegközlekedés biztosításáról szóló nemzeti irányelvek elfogadását és bevezetését mind az állami, mind pedig a magán közlekedési társaságoknál;

- v. létre kell hozni az érdekelt szereplők együttműködésének és konzultációjának mechanizmusait, különös tekintettel az illetékes kormányzati szervekre, a szolgáltatókra és a fogyatékos emberek érdekképviseleti szervezeteire, annak érdekében, hogy a hozzáférhető közlekedésről szóló szakpolitika alakítói, tervezői tájékozottak legyenek ezen a területen;
- vi. támogatni és ösztönözni kell a magán közlekedési társaságokat, hogy hozzáférhető szolgáltatásokat nyújtsanak;
- vii. biztosítani kell, hogy a tömegközlekedéssel kapcsolatos információk a legkülönbözőbb formában és a legkülönbözőbb kommunikációs rendszerben legyenek hozzáférhetők a fogyatékos emberek számára;
- viii. ösztönözni kell azoknak az innovatív segítő programoknak a megtervezését, amelyek a tömegközlekedési eszközöket használni nem tudó fogyatékos embereket támogatják abban, hogy saját közlekedési eszközeiket vehessék igénybe;
- ix. biztosítani kell, hogy a fogyatékos embereket kísérő segítő állatok (például vakvezető kutyák) is használhassák a közlekedési szolgáltatásokat;
- x. a mozgásfogyatékos emberek számára parkoló helyeket kell biztosítani;
- xi. figyelembe kell venni a fogyatékos emberek speciális igényeit az utasok jogairól szóló tájékoztatók megfogalmazásakor;
- xii. megfelelő jogszabályi háttérrel kell védeni a fogyatékos embereket a tömegközlekedés során előforduló diszkrimináció ellen;
- xiii. biztosítani kell, hogy a közlekedésbiztonsági szabályok, valamint a vészhelyzetekre vonatkozó eljárásrendek ne okozzanak további hátrányokat a fogyatékos embereknek.

3.8. 8. akcióterület: Közösségi lakhatás

3.8.1. Bevezetés

Az akcióterület középpontjában a fogyatékos emberek független életvitelének elősegítése áll. Célja, hogy jogaik ismeretében eldönthessék, hogy hol és hogyan akarnak élni. Ehhez olyan jól megtervezett szakpolitikákra van szükség, amelyek az intézményi ellátás helyett a közösségi alapú lakhatást szorgalmazzák, idetartozik például a független lakhatás és a kiscsoportos lakóotthonokban való elhelyezés is. Ezeknek a szakpolitikáknak rugalmasnak kell lenniük, programjaik segítségével a fogyatékos emberek családjukkal élhetnek. A programok kialakításakor figyelembe kell venni a súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek speciális igényeit is.

Általánosságban elmondható, hogy egy család mindennapi élete nagy mértékben függ attól, hogy van-e fogyatékos gyermekük: az ápolás és gondoskodás például igen időigényes, terápeutához, orvoshoz, stb. kell járni, a gyermeknek a rekreációs tevékenységek során felügyeletre van szüksége és segítségre szorul a mindennapi életben is. Lényeges, hogy a fogyatékos gyermek szülei olyan képzéseken is részt vehessenek, amelyek segítik őket abban, hogy gyermekükkel minél teljesebb életet élhessenek.

A teljes mértékben önálló életvitel nem mindenki számára megfelelő döntés. Ezekben a kivételes esetekben is a kis, minőségi lakóotthonokban való lakhatást kell támogatni az intézményben való elhelyezéssel szemben. A független lakhatás megtervezésébe be kell vonni a fogyatékos embereket és érdekképviselői szervezeteiket.

A közösségben élő fogyatékos embereknek különböző igényeik vannak, és különböző szintű ápolásra, segítségre vagy támogatásra van szükségük. Az átlátható jogosultsági kritériumok, a fogyatékos emberek választását, önállóságát és jólétét figyelembe vevő független, személyre szabott felmérési folyamatok, elősegítik a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférést.

Az önálló életvitellel kapcsolatos szakpolitika nem korlátozódhat kizárólag a lakhatásra, hanem összefügg a szolgáltatások széles köréhez való hozzáféréssel, ideértve a közlekedést is. Ezeknek a szakpolitikáknak az eredményessége megkívánja, hogy a fogyatékosügy az általános szolgáltatások megtervezésének és fejlesztésének főáramába kerüljön és a különböző tárcák közötti összehangolt együttműködéssel biztosítsa a fogyatékos emberek igényeinek kielégítését.

3.8.2. Általános célok

- i. Képesé tenni a fogyatékos embereket saját életük megtervezésére és a közösségen belüli lehetőleg önálló életvitelre;
- ii. biztosítani a hozzáférést a különféle minőségi, közösségi szintű szolgáltatásokhoz annak érdekében, hogy a fogyatékos embereknek valós választási lehetőségük legyen;
- iii. különös figyelmet szentelni a fogyatékos gyermeket vagy gyermekeket nevelő családok helyzetének; támogatni az érintett szülőket, hogy részt vehessenek a megfelelő képzésekben, valamint a fogyatékos szülőket, hogy szerepet vállalhassanak gyermekeik nevelésében.

3.8.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. Biztosítani kell a koordinált, minőségi közösségi alapú szolgáltatásokat annak érdekében, hogy a fogyatékos emberek életminősége javuljon és helyi közösségeikben élhessenek;
- ii. fejleszteni és támogatni kell a fogyatékos emberek számára a helyi közösségeikben való lakhatást lehetővé tevő lakáspolitikát;
- iii. támogatni kell a fogyatékos emberek számára nyújtott formális és informális segítségnyújtást ahhoz, hogy saját otthonukban élhessenek;
- iv. támogatással és képzések szervezésével kell elismerni a gondozói státuszt;
- v. gondosan fel kell mérni a nem hivatalos gondozást nyújtó családok információra, képzésre és segítségnyújtásra – ideértve a pszichológiai segítségnyújtást is – vonatkozó igényeit, különös tekintettel a fogyatékos gyermeket nevelő, vagy súlyosan és halmozottan fogyatékos családtagot gondozó családokra. Továbbá különös figyelmet kell szentelni a magánélet és a munka, valamint a nemek közötti esélyegyenlőség kérdéseinek;
- vi. biztosítani kell a minőségi közösségi alapú szolgáltatások nyújtását és olyan alternatív lakhatási modelleket, amelyek lehetővé teszik az intézeti ápolásról a közösségi lakhatási formákra való áttérést;
- vii. biztosítani kell, hogy minden ember a megfelelő információk birtokában dönthessen, és amennyiben szükséges, képzett tanácsadó álljon rendelkezésére;
- viii. támogatni kell azokat a rendszereket, amelyek lehetővé teszik a fogyatékos emberek számára, hogy saját döntésük alapján alkalmazzák személyi segítőjüket;
- ix. kiegészítő szolgáltatásokat és más létesítményeket kell működtetni, például nappali ellátó intézményeket, átmeneti otthonokat, önkifejező csoportokat, terápiás lehetőségeket annak érdekében, hogy a fogyatékos emberek és családjaik megkapják a megfelelő támogatást;
- x. egyénre szabott támogatást és tanácsadást kell nyújtani a fogyatékos embereknek, különösen a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyeknek a társadalmi kirekesztés kockázatának csökkentése érdekében;
- xi. végre kell hajtani a Miniszteri Bizottság R (96) 5 sz. ajánlását a munka és a családi élet összeegyeztetéséről.

3.9. 9. akcióterület: Egészségügyi ellátás

3.9.1. Bevezetés

A fogyatékos embereknek a társadalom többi tagjához hasonlóan joguk van a minőségi egészségügyi szolgáltatásokhoz, kezelésekhöz és technológiákhoz, annak érdekében, hogy minél egészségesebbek lehessenek. Bizonyos esetekben a fogyatékos embereknek speciális és innovatív egészségügyi ellátásra lehet szükségük ahhoz, hogy életminőségük javuljon. A fogyatékos emberek egyéni egészségügyi tervének elkészítéséhez ki kell kérni véleményüket, az őket képviselő szervezet véleményét

(amennyiben ez releváns), valamint a teljes döntéshozatali folyamatba be kell őket vonni. Ebben a megközelítésben a fogyatékos ember kerül a tervezés és a szolgáltatásnyújtás középpontjába, és ezzel lehetővé válik számára, hogy a megfelelő információk birtokában dönthessen.

Az egészségügyi ellátás megtervezése és nyújtása során figyelembe kell venni a népesség öregedését és ennek egészségügyi következményeit, különös tekintettel a fogyatékos emberek ügyére. Ezért kiemelten kell kezelni az új egészségügyi szakpolitikák és stratégiák kialakítását.

A tagállamok egészségügyi szakemberei ne pusztán a fogyatékoság orvosi aspektusait vegyék figyelembe, hanem ismerjék el a fogyatékosügy szociális és emberi jogi modelljét.

3.9.2. Általános célok

- i. Biztosítani, hogy nemre, korra, származásra, a fogyatékoság jellegére és mértékére való tekintet nélkül minden fogyatékos ember:
  - egyenlő mértékben juthasson hozzá az egészségügyi ellátáshoz;
  - kaphasson speciális ellátást;
  - a lehető legnagyobb mértékben vonják be a saját egészségügyi tervének kialakításába;
- ii. biztosítani, hogy a fogyatékos emberek szükségleteivel kapcsolatos tájékoztatás helyet kapjon az egészségügyi oktatásban és a közegészségügyi kampányokban.

3.9.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. Biztosítani kell, hogy egyetlen fogyatékos embert se érjen diszkrimináció az egészségügyi ellátás és nyilvántartás során ;
- ii. biztosítani kell, hogy minden fogyatékos ember véleménye – illetve, ha fogyatékoságának foka, természete vagy eredete nem teszi lehetővé, akkor képviselőjének, gondozójának vagy tanácsadójának véleménye – a legmesszebb menőkig érvényesüljön saját egészségügyi tervének, az orvosi beavatkozásnak vagy kezelésnek tekintetében;
- iii. szorgalmazni kell az állami és magán egészségügyi létesítmények, berendezések hozzáférhetőségét, valamint biztosítani kell, hogy az egészségügyi ellátás, a pszichiátriai és pszichológiai ellátás, a járó- és fekvőbeteg ellátás fogyatékos emberek igényeit is ki tudja elégíteni;
- iv. biztosítani kell, hogy a fogyatékos nők egyenlő eséllyel jussanak hozzá az egészségügyi ellátáshoz, különös tekintettel a szülést megelőző szolgáltatásokra, a nőgyógyászati ellátásra, valamint a családtervezési tanácsadásra és kezelésre;
- v. biztosítani kell, hogy a nemek esélyegyenlőségének kérdéseit a fogyatékos emberek egészségügyi ellátásában is figyelembe vegyék;
- vi. biztosítani kell, hogy a személy egészségügyi igényeivel, ellátásával kapcsolatos lényeges információk a fogyatékos ember számára is érthető formában kerüljenek közlésre;
- vii. biztosítani kell, hogy a fogyatékoság megállapításának közlése – függetlenül attól, hogy a sérülés a születés előtt vagy után, betegség vagy baleset következtében következett-e be – az érintett

személy és család méltóságának tiszteletben tartásával történjen. A tájékoztatás legyen világos, érthető és tartalmazzon a személynek, illetve a családnak szóló támogatást;

viii. biztosítani kell a fogyatékos embereknek szóló tájékoztatással és tanácsadással az egészségneveléshez és a közegészségügyi kampányokhoz való hozzáférést;

ix. az egészségügyi szakemberek részesüljenek megfelelő képzésben annak érdekében, hogy érzékenyebbé váljanak a fogyatékosügy iránt, valamint hogy elsajátítsák azokat a szakmai, módszertani tudásokat, amelyek segítségével választ tudnak adni a fogyatékos emberek speciális igényeire;

x. fel kell ismerni a korai beavatkozás szükségességét és ki kell alakítani a fogyatékoság korai felfedezésének, diagnózisának és kezelésének módszereit, valamint a korai észlelés és beavatkozás intézkedéseire vonatkozó irányelveket;

xi. mérlegelni kell, azoknak a tagállamoknak, akiket érint, a (módosított) Európai Szociális Karta (ETS 163.) aláírását és ratifikálását, különös tekintettel a 11. cikkre.

3.10. 10. akcióterület: Rehabilitáció

3.10.1. Bevezetés

A Miniszteri Bizottság R (92) 6 számú, a fogyatékos emberekkel kapcsolatos egységes politikáról szóló ajánlása elismeri, hogy a fogyatékos emberek rehabilitációja a társadalom által elért gazdasági és szociális integráció alapján a közösség feladata. Elismeri, hogy a rehabilitációs folyamat szavatolja a fogyatékos személyek emberi méltóságát és segít megoldani azokat a problémákat, amelyekkel a társadalomban szembesülniük kell. Az ajánlás elismeri továbbá, hogy a rehabilitációt kiemelt társadalmi célként kell kezelni. Tekintettel az ajánlásra a fogyatékos emberek rehabilitációjáról szóló egységes szakpolitika célja, hogy megelőzze a fogyatékoság súlyosbodását, csökkentse következményeit, ösztönözze a fogyatékos emberek önállóságát, biztosítsa gazdasági függetlenségüket és teljes társadalmi integrációjukat. Az átfogó rehabilitációs programoknak tartalmazniuk kellene olyan kiegészítő intézkedéseket, ellátásokat, szolgáltatásokat, amelyek a fogyatékos emberek fizikai és pszichés függetlenségét nagy mértékben segítik elő.

3.10.2. Általános célok

i. Képesé tenni a fogyatékos embereket a lehető legteljesebb önállóság elérésére, valamint képességeik legteljesebb fizikai, mentális, szociális és foglalkozásbeli kibontakoztatására;

ii. megszervezni, megszilárdítani és kibővíteni a komplex rehabilitációs szolgáltatásokat;

iii. lehetővé tenni a fogyatékos emberek számára a többségi szolgáltatásokhoz és a speciális ellátásokhoz való hozzáférést, annak érdekében, hogy teljes mértékben beilleszkedhessenek közösségeikbe, társadalmaikba;

iv. biztosítani a magas minőségű korai beavatkozáshoz kapcsolódó szolgáltatást. Ez olyan multi-diszciplináris megközelítés a születéstől kezdve, amely magában foglalja a szülőknek nyújtott támogatást és tanácsadást is.

3.10.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. Meg kell fogalmazni és rendszeresen felül kell vizsgálni a nemzeti rehabilitációs szakpolitikákat, valamint biztosítani kell azok folyamatos fejlesztését;
- ii. biztosítani kell, hogy a fogyatékos emberek, családjaik és érdekképviselői szervezeteik szerepet vállalhassanak a komplex rehabilitációs programok megtervezésében, végrehajtásában és értékelésében;
- iii. biztosítani kell, hogy a rehabilitációs programok hozzáférhetőek és – a fogyatékos emberek igényeinek megfelelően – személyre szabottak legyenek; a fogyatékos személy vagy képviselőjének hozzájárulását be kell szerezni;
- iv. lehetőleg a többségi ellátó helyeket kell igénybe venni, ugyanakkor biztosítani kell, hogy a speciális rehabilitációs központok az általuk nyújtandó szolgáltatásokhoz a lehető legalkalmasabb felszereléssel rendelkezzenek, valamint, hogy a feladatokat rehabilitációra specializálódott multi-diszciplináris team lássa el;
- v. fejleszteni kell a rehabilitációs szolgáltatásokat az egyéni multi-diszciplináris felmérések alkalmazásával a holisztikus megközelítésnek megfelelően;
- vi. szorgalmazni kell a tárcák közötti együttműködést, különös tekintettel az egészségügyi, oktatási, szociális és foglalkoztatási szektorra, továbbá biztosítani kell a rehabilitáció integrált irányítását, különös figyelmet szentelve a fogyatékos emberek esélyegyenlőségére;
- vii. biztosítani kell az oktatásban, hogy a fogyatékos gyermekek hozzáférjenek pedagógiai rehabilitációs programokhoz és más olyan lehetőségekhez, amelyek segítik képességeik teljes kibontakozását;
- viii. be kell vonni a munkaadókat és a munkavállalókat, valamint szervezeteiket a foglalkozási rehabilitációba annak érdekében, hogy a fogyatékosra vált emberek mihamarabb visszakerülhessenek a munka világába;
- ix. arra kell törekedni, hogy a fogyatékos emberek számára – igény szerint – elérhetővé váljanak a személyre szabott, közösségi alapú rehabilitációs programok;
- x. szorgalmazni kell, hogy a rehabilitációs intézkedések, programok részét képező segédeszközök elérhető áron legyenek hozzáférhetőek az azokat igénylő fogyatékos emberek számára.

3.11. 11. akcióterület: Szociális védelem

3.11.1 Bevezetés

A szociális védelem magában foglalja a társadalombiztosítást, szociális támogatásokat és a szociális szolgáltatásokat, amelyek döntő fontosságúak a rászorulóknak számára, hiszen javítják életminőségüket. Adódnak azonban helyzetek, amikor a fogyatékos emberek nem részesülnek megfelelő szociális védelemben az ellátás hiánya, vagy a hozzáférés nehézségei miatt. A módosított Európai Szociális Kartában (ETS 163) rögzített szociális jogok közé tartozik a társadalombiztosításhoz való jog (12. cikk), a szociális és orvosi segítséghez való jog, (13. cikk) és a szociális jóléti szolgáltatásokhoz való jog (14. cikk). E jogok érvényesítése csökkentheti a társadalmi kirekesztés és marginalizálódás veszélyét, és ezzel hozzáférhetővé tesz egy másik, a Kartában rögzített jogot, nevezetesen a fogyatékos emberek függetlenséghez, társadalmi integrációhoz és a közösség életében való részvételhez való jogát (15. cikk).

3.11.2 Általános célok

- i. Biztosítani a fogyatékos emberek szociális védelemhez való egyenlő hozzáférését;
- ii. elősegíteni azokat a szakpolitikákat, amelyek ösztönzik az elmozdulást a pénzügyi támogatásoktól való függőségtől a foglalkoztatás és az önálló életvitel felé .

3.11.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. Biztosítani kell a szociális védelmet szolgáló intézkedések és az aktív foglalkoztatáspolitikák egyensúlyát, annak érdekében, hogy csökkenjen a segélyektől való függés;
- ii. biztosítani kell, hogy a szociális szolgáltatások igénybevételének lehetőségét, valamint a kapcsolódó támogatások folyósításának alapját a fogyatékos személy igényeit felmérő, megbízható, multi-diszciplináris megközelítés adja, amelyet rendszeresen felülvizsgálunk;
- iii. biztosítani kell, hogy a fogyatékos emberek illetve képviselőik számára hozzáférhető legyenek a minősítő rendszerek és eljárások;
- iv. biztosítani kell, hogy az általános szociális ellátás vegye figyelembe a fogyatékos emberek és családjaik speciális igényeit;
- v. biztosítani kell a központi közigazgatási szervek, az állami és magán szolgáltatók együttműködésének folyamatos fejlesztését, amelynek célja a fogyatékos emberek igényeit kielégítő minőségi szolgáltatások létrehozása;
- vi. a szociális védelemmel kapcsolatos szakpolitikák kialakítása és megvalósítása során konzultálni kell a szociális partnerekkel és más kulcsszereplőkkel, ideértve a fogyatékos emberek érdekképviseleti szervezeteit;
- vii. biztosítani kell, hogy a fogyatékos embereket hatékonyan tájékoztassák azokról a szociális juttatásokról, amelyekre jogosultak, különös tekintettel a társadalmi kirekesztés veszélyének kitett fogyatékos emberekre;

- viii. biztosítani kell, hogy a társadalmi integrációra vonatkozó, valamint a szegénység elleni küzdelmet célzó stratégiák vegyék figyelembe a fogyatékos emberek speciális igényeit;
- ix. mérlegelni kell azoknak a tagállamoknak, akiket érint, a (módosított) Európai Szociális Karta , az Európai Társadalombiztosítási Törvénykönyv (ETS 48), a módosított Európai Társadalombiztosítási Törvénykönyv (ETS 139) és az Európai Társadalombiztosítási Egyezmény (ETS 78) aláírását és ratifikálását;
- x. végre kell hajtani a Miniszteri Bizottság szociális jogokhoz való hozzáférésről szóló Rec(2003)19. sz. ajánlásának vonatkozó iránymutatásait.

3.12. 12. akcióterület: Jogi védelem

3.12.1. Bevezetés

A fogyatékos embereknek joga, hogy a törvény előtt mindenütt egyenrangú személyként ismerjék el őket. Amennyiben ezen joguk gyakorlásában támogatásra van szükségük, akkor a tagállamoknak biztosítani kell ennek a folyamatnak a megfelelő jogi védelmét.

A fogyatékos személyek változatos csoportot képeznek, azonban kisebb vagy nagyobb mértékben mindannyiuknak szüksége van kiegészítő védelemre, hogy jogaikat teljes körűen élvezhessék, illetve, hogy a többi állampolgárral azonos feltételekkel vehessenek részt a társadalom életében.

Azt, hogy a jogaiknak a többi állampolgáréval azonos feltételekkel való gyakorlása szempontjából a fogyatékos személyek helyzete külön figyelmet érdemel, megerősítik azok a kezdeményezések is, amelyek e téren nemzeti és nemzetközi szinten eddig történtek.

A fogyatékos személyek esélyegyenlőségének biztosítását célzó kormánypolitikának a diszkrimináció tilalmának elvén kell alapulnia.

A jogi intézményrendszerhez való hozzáférés minden demokratikus társadalomban alapvető állampolgári jog, azonban e téren a fogyatékos emberek gyakran ütköznek akadályba, ilyen például a nem akadálymentes épített környezet. Ez a tény intézkedések meghozatalát és egyéb támogató lépések megtételét igényli, beleértve a fogyatékosügyi kérdések iránti tudatosság erősítését a jogi szakmát gyakorlók körében.

3.12.2. Általános célok

- i. Biztosítani, hogy a fogyatékos személyek a többi állampolgárral azonos feltételekkel férjenek hozzá az igazságszolgáltatás különféle formáihoz;
- ii. védelmezni és elősegíteni, hogy a fogyatékos személyek a többi állampolgárral azonos feltételek mellett élvezhessék az összes őket megillető emberi jogot és az alapvető szabadságjogokat.

3.12.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. Biztosítani kell a diszkriminációval szembeni védelmet konkrét jogi intézkedések és testületek létrehozása, beszámolási eljárás és jogorvoslati mechanizmusok révén;
- ii. biztosítani kell, hogy a fogyatékos emberekkel szembeni diszkriminációt eredményező rendelkezéseket a jogalkotásból kiiktassák;
- iii. elő kell segíteni, hogy a rendészeti alkalmazottak, a közhivatalnokok, az igazságügyi és orvosi személyzet tagjai emberi jogi és fogyatékosügyi (hazai és nemzetközi) témákban felkészítést kapjanak;
- iv. bátorítani kell az olyan civil érdekképviselői hálózatok létrejöttét, amelyek a fogyatékos személyek emberi jogainak védelméért dolgoznak;

- v. biztosítani kell, hogy a fogyatékos emberek a társadalom többi tagjával egyenlő eséllyel férhessenek hozzá az igazságszolgáltatás teljes rendszeréhez oly módon, hogy garantálják számukra az információhoz és a kommunikációhoz való hozzáférés jogát;
- vi. megfelelő támogatást szükséges nyújtani azoknak az embereknek, akik jogaik gyakorlása során nehézségekbe ütköznek. Biztosítani kell azt is, hogy a támogatás mértéke megfelelő arányban álljon annak szükségességével;
- vii. biztosítani kell, hogy – a törvényben szabályozott eljárástól eltekintve – a fogyatékos embereket ne fosszák meg szabadságuktól;
- viii. hatékony intézkedésekkel kell biztosítani a fogyatékos személyek magántulajdon birtoklására és öröklésére való jogát, valamint jogi védelmet szükséges nyújtani annak érdekében, hogy a tulajdonuk kezeléséhez ugyanolyan jogaik legyenek, mint a többi állampolgárnak;
- ix. biztosítani kell, hogy a fogyatékos embereket akarataik ellenére ne lehessen semmifajta orvosi kísérletnek alávetni;
- x. végre kell hajtani a Miniszteri Bizottságnak a fogyatékos felnőttek jogai védelmének alapelveiről a tagállamok számára tett (99) 4. számú ajánlásának vonatkozó iránymutatásait.

3.13. 13. akcióterület: Erőszakkal és visszaéléssel szembeni védelem

3.13.1. Bevezetés

Az erőszak és visszaélés bárki ellen követik is el, elfogadhatatlan. A társadalomnak kötelessége biztosítani, hogy az egyének, különös tekintettel a legsebezhetőbbekre, a visszaéléssel szemben védelemben részesüljenek.

Bizonyos jelek arra utalnak, hogy fogyatékos emberekkel szemben gyakrabban követnek el visszaélést vagy erőszakot, mint a társadalom többi tagjával szemben, valamint, hogy az ilyen cselekmények aránya magasabb a fogyatékos nők, különösen a súlyos fogyatékos nők esetében. A súlyos fogyatékos nőket érintő ilyen cselekmények aránya messze meghaladja a nem fogyatékos nők körében elkövetett hasonló cselekmények arányát. Ezek a visszaélések előfordulhatnak intézményekben, különféle ellátási formákban és helyzetekben, beleértve a családi környezetet is. A bűncselekményeket okozhatják idegenek, illetve a bántalmazottak által ismert személyek; a visszaélés különböző formákat ölthet, úgymint a verbális bántalmazás, erőszakos cselekmények, vagy az alapvető szükségletek kielégítésének megtagadása.

Bár a kormányok nem garantálhatják, hogy ilyen cselekmények egyáltalán nem fognak előfordulni, azonban mindent meg kell tenniük, hogy elejét vegyék, valamint, hogy a lehető leghatározottabb védelmet biztosítsák ellenük.

A megelőzés sokféle módon segíthető elő, különösen az oktatás eszközeivel, amelyek támogathatják az emberi jogok védelmének tiszteletben tartását, a visszaélés eseteinek tudatosítását, az előfordulások számának csökkentését. Az erőszakot vagy visszaélést elszenvedett fogyatékos személyeknek hozzáférést kell biztosítani a megfelelő támogatásokhoz. Olyan rendszerre van szükségük, amelyben bizalmuk lehet, és bátran jelenthetik a visszaélések előfordulását, amelynek nyomán megfelelő

intézkedésekre is számíthatnak, beleértve a személyre szabott támogatást. Ezekhez a rendszerekhez olyan szakemberekre van szükség, akik megfelelően képzettek és képesek arra, hogy a visszaélést felismerjék, majd kellő módon reagáljanak is rá.

Jóllehet az utóbbi években végeztek már hasonló kutatásokat, az azonban világos, hogy további ismeretekre van szükség a megfelelő stratégia és a legjobb gyakorlat kialakításához.

3.13.2. Általános célok

- i. Olyan diszkrimináció-ellenes és az emberi jogokat támogató keretek létrehozása, amelyben lehetséges a fogyatékos emberek védelmét szolgáló, az erőszak és a visszaélés elleni fellépést támogató tevékenység;
- ii. biztosítani, hogy a fogyatékos emberek hozzáférhessenek az erőszak és a visszaélés áldozatait támogató szolgáltatásokhoz, támogatási rendszerekhez.

3.13.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. A szükséges szakpolitikák és jogi eszközök hatékony alkalmazása révén megfelelő védelmi mechanizmusok létrehozása a fogyatékos emberek számára az erőszakkal és visszaélésekkel szemben;
- ii. elő kell segíteni, hogy a fogyatékos emberek olyan képzésekhez férjenek hozzá, amelyek segítségével csökkenthető az erőszak és a visszaélés kockázata; ilyenek például az önvédelmi és az aktív részvételt támogató tanfolyamok;
- iii. olyan eljárásrendek, intézkedések és útmutatók megalkotása, amelyek segítségével javítani lehet az erőszak és visszaélés azonosítását és biztosítani lehet, hogy az elkövetők elleni lépéseket megtegyék, beleértve a jogorvoslatot és a lelki problémákkal kapcsolatos tanácsadást;
- iv. biztosítani kell, hogy az erőszak és visszaélés fogyatékos áldozatai, beleértve a családon belüli bántalmazás elszenvedőit, hozzáférhessenek a megfelelő segítő szolgáltatásokhoz, beleértve a jogorvoslat lehetőségét is;
- v. meg kell akadályozni, illetve fel kell lépni az erőszak, a kegyetlen bánásmód és visszaélés minden formája ellen a családok támogatása, a társadalmi tudatformálás és az oktatás eszközei révén, valamint az érintett felek párbeszédének és együttműködésének elősegítésével;
- vi. támogatni kell, az információnyújtás és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása révén a fogyatékos embereket, különösen a nőket és családjaikat a visszaélésekkel szemben;
- vii. biztosítani kell, hogy visszaélés esetén a pszichiátriai létesítményekben, szociális otthonokban, árvaházakban és egyéb intézményi keretek között élő fogyatékos emberek számára megfelelő, a bántalmazás elleni védelmet biztosító rendszerek álljanak rendelkezésre;
- viii. biztosítani kell, hogy a fogyatékos emberek ellátására specializálódott intézményekben és a többségi segítő szolgáltatások keretei között dolgozó személyzet minden tagja megfelelő felkészítésben részesüljön;

- ix. fel kell készíteni a rendőrség és az igazságszolgáltatás dolgozóit arra, hogy képesek legyenek felvenni a fogyatékos emberek vallomásait és a visszaélésekkel érdemben tudjanak foglalkozni;
- x. tájékoztatni kell a fogyatékos embereket arról, hogyan kerülhetik el, ismerhetik fel, és jelenthetik az erőszakot és a visszaélést;
- xi. hatékony lépéseket kell tenni jogi, adminisztratív, igazságszolgáltatási és egyéb területeken, amelyek komoly szankciókat vonnak maguk után, átláthatók és a civil társadalom által ellenőrizhetők, annak érdekében, hogy megelőzhető legyen a fogyatékos emberekkel szembeni testi és lelki erőszak, visszaélés, elhanyagolás, hanyag bánásmód, helytelen bánásmód, kizsákmányolás vagy emberrablás;
- xii. végre kell hajtani a Miniszteri Bizottság a nők erőszak elleni védelméről szóló, a tagállamok számára tett (2002) 5. számú ajánlásának vonatkozó iránymutatásait;
- xiii. végre kell hajtani a Miniszteri Bizottsága cselekvőképtelen felnőttek jogi védelme alapelveiről a tagállamok számára tett (99) 4. számú ajánlásának vonatkozó iránymutatásait;
- xiv. végre kell hajtani a ResAP (2005)1. számú, a fogyatékos felnőtteknek és gyermekeknek a visszaélés elleni védelméről szóló határozatát, valamint figyelembe kell venni az adott kérdéstről szóló kiegészítő jelentést¹

3.14. 14. akcióterület: Kutatás - fejlesztés

3.14.1. Bevezetés

Az átfogó kutatás, statisztikai adatgyűjtés és elemzés a tényeken alapuló szakpolitika kialakításának alapja. A megbízható információk révén pontosan meghatározhatók a legfontosabb problémák, kimunkálhatók a rájuk adott megoldások és hatékony eredmények érhetők el. Mindez hozzájárul a legjobb gyakorlat kialakításához és elősegíti a társadalomban végbement változások monitorozását.

A fogyatékos emberekkel kapcsolatos információk hiánya mind nemzeti, mind pedig nemzetközi szinten gátolja a megfelelő szakpolitika kialakítását. Bátorítani szükséges és elő kell mozdítani a fogyatékos emberek életét érintő kérdések átfogó, részletes kutatását, valamint ezek összehangolását minden szinten annak érdekében, hogy elősegítsék az Akciótervben meghatározott célok megvalósítását.

3.14.2. Általános célok

- i. Támogatni, hogy a szakpolitika és az irányadó standardok egyre inkább a tényeken alapuljanak. Mindezt oly módon, hogy javuljon a jövőbe tekintő kutatási eredményeknek az aktuális szakpolitikába való átültetése;
- ii. harmonizálni mind nemzeti, mind nemzetközi szinten a statisztikai adatgyűjtés módszertanát, annak érdekében, hogy érvényes és összehasonlítható kutatási információk álljanak rendelkezésre;

---

¹ A fogyatékos felnőttek és gyermekek bántalmazással szembeni védelme, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2003, ISBN 92-871-4919-4.

iii. támogatni és multidiszciplináris módon felhasználni minden rendelkezésre álló kutatás - fejlesztési eredményt a fogyatékos emberek részvételének előmozdítása és életminőségük javítása érdekében.

3.14.3. A tagállamok konkrét akciói

i. Ki kell fejleszteni azokat a fogyatékosügyi szakpolitikákra és standardjaira vonatkozó statisztikai és információs stratégiákat, amelyek a fogyatékosügy társadalmi, emberi jogi modelljén alapulnak, valamint át kell tekinteni a már létező nemzeti stratégiákat és adatbázisokat;

ii. biztosítani kell, hogy az igényfelmérések révén szerzett információk, miközben azok kezelése bizalmasan és személyre szabottan történik, a lehető leghatékonyabb tájékoztatásul szolgálhassanak a szolgáltatások, az ellátások kialakításának nemzeti, regionális és helyi szintjei számára;

iii. biztosítani kell, hogy a többségi kutatások – ahol az lehetséges – szolgáltatassanak adatokat a fogyatékos emberek társadalmi részvételéről az Akciótervben érintett minden területre vonatkozóan;

iv. biztosítani kell, hogy a kutatások – ahol az lehetséges – foglalják magukba a fogyatékos nők helyzetére vonatkozó, a nemi esélyegyenlőség kérdéseivel is foglalkozó elemzéseket;

v. lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy a fogyatékosügyi besorolások, fogalmak terén egyetértés alakuljon ki, amely lehetővé teszi a nemzeti és nemzetközi adatbázisok egységes értékelését és elemzését;

vi. támogatni kell, azoknak a kutatási tanulmányoknak a megszületését, amelyek a fogyatékos emberek társadalmi beilleszkedését célzó sikeres rehabilitációs intézkedéseket mutatják be;

vii. támogatni kell, azoknak a tanulmányoknak a létrehozását, amelyek a demográfiai és életkorbeli változások fogyatékos emberek életminőségére gyakorolt hatását vizsgálják;

viii. be kell vonni a fogyatékos személyek érdekvédelmi szervezeteit és minden más érdekelt csoportot a kutatási stratégia-formálásba és az adatgyűjtésbe;

ix. támogatni kell az alkalmazott kutatások bevonását az olyan új információs és kommunikációs stratégiák, technikai segédeszközök, termékek és berendezések megtervezésébe, amelyek hozzájárulhatnak a fogyatékos emberek önálló életviteléhez és a társadalom életében való részvételéhez;

x. bátorítani kell minden olyan termékfejlesztő kutatást, amely figyelembe veszi az Egyetemes Tervezés alapelveit;

xi. elő kell segíteni a jó gyakorlatok tapasztalatainak cseréjét, az információk megosztását és a szoros együttműködést minden érdekelt testülettel, annak érdekében, hogy a szakpolitikák alakításához szükséges adatok hozzáférhetővé váljanak;

xii. meg kell rendelni azokat a kutatásokat és innovatív kísérleti projekteket, amelyek az Akcióterv minden területére kiterjedően a szakpolitikák alakítását szolgálják.

3.15. 15. akcióterület: Tudatformálás

3.15.1. Bevezetés

A fogyatékos emberek számos akadályba ütköznek társadalmi integrációjuk és egyenrangú állampolgárként való elismerésük során. A legtöbb fogyatékos személy a társadalom hozzáállását tartja teljes körű integrációjuk legfőbb akadályának.

A fogyatékos emberek még mindig olyan elfogadhatatlan attitűdökkel szembesülnek, mint az előítéletek, a félelem, az alacsony elvárások, valamint a képességeik iránt táplált kétségek. Ezek a magatartásformák hatékony tudatformálással és az érdekelt szereplők bevonásával megváltoztathatók lennének.

A tagállamok az elmúlt években haladást értek el a diszkriminációellenes törvényalkotás terén és bátorították a társadalompolitikai kezdeményezéseket. Ezek a kezdeményezések ugyan hozzájárulnak a fogyatékos embereknek a helyi közösségekbe való integrálódásához, ám mindez önmagában nem elég.

Ezen tevékenységek támogatása érdekében a tagállamoknak biztosítaniuk kell az együttműködést mind a média-ügyekben, mind pedig egyéb területeken, amellyel elősegíthetik a fogyatékos emberekkel kapcsolatos attitűd megváltozását.

Szükséges, hogy a fogyatékos emberek jelen legyenek a hirdetésekben, a tévében, a rádióban valamint az írott sajtóban is, hogy ily módon a fogyatékoságot és a fogyatékos embereket tekintve végbemenjen a paradigmaváltás, egy olyan változás, amely a társadalom minden tagját megérinti, és végül valósággá válik.

A társadalomban tudatosítani kell, hogy a fogyatékos személyeknek ugyanolyan emberi jogaik vannak, mint bárki másnak, és hogy jelenleg sok olyan akadály létezik a társadalomban, amely nehezíti, vagy megakadályozza, hogy a fogyatékos személyek is élvezhessék ezeket a jogokat. Az ilyen akadályok felszámolása nemcsak a fogyatékos emberek számára hasznos, hanem az egész társadalom számára is. Emellett azt is fontos bemutatni, hogy – tekintet nélkül a fogyatékoság mértékére – az összes fogyatékos ember mennyire hasznosan, tevékenyen és teljes értékű tagként képes hozzájárulni a társadalom működéséhez.

3.15.2. Általános célok

- i. Javítani a fogyatékos emberekkel kapcsolatos társadalmi attitűdöt. Különböző akciókkal úgy bemutatni őket, mint a társadalom aktív és teljes értékű tagjait;
- ii. fokozni a fogyatékoságot, a fogyatékos emberek jogai, valamint az esélyegyenlőség és a diszkrimináció elleni védelem iránti tudatosságot;
- iii. harcolni a fogyatékos személyekkel kapcsolatos olyan negatív hozzáállás ellen, amely káros hatással van a róluk alkotott képre, valamint a fogyatékos személyek érdekeire.

3.15.3. A tagállamok konkrét akciói

- i. Főáramba kell helyezni a fogyatékoság pozitív megjelenítését minden kormányzati kommunikációban, hogy ezzel változást érjenek el a társadalom hozzáállásában;
- ii. ösztönözni kell a médiát és annak szervezeteit, hogy törekedjenek a fogyatékos emberek teljes értékű társadalmi szereplőként való bemutatásra közvetítéseikben és írott híryanagyaikban. Közzétehetik például a fogyatékos emberek méltóságával kapcsolatos etikai irányelveiket;
- iii. ösztönözni kell a televíziós csatornákat és rádióállomásokat arra, hogy programjaikban foglalkozzanak a fogyatékos személyeket érintő kérdésekkel, és amennyiben szükséges, készítsenek ilyen témájú rétegműsorokat is;
- iv. szorgalmazni kell olyan tudatformáló kampányok végrehajtását, amelyek a fogyatékos emberek jogaival, lehetőségeivel és társadalmi szerepvállalásával foglalkoznak;
- v. szorgalmazni kell azoknak az újszerű és gyakorlati megoldásoknak az alkalmazását, amelyek a gyermekekkel és a felnőttekkel ismertetik meg a fogyatékos embereket érintő kérdéseket;
- vi. ösztönözni kell a fogyatékos embereket és szervezeteiket arra, hogy mind helyi, mind országos szinten mutassák meg magukat a társadalomnak azáltal, hogy irányelveket dolgoznak ki a médiakapcsolatokról;
- vii. támogatni és segíteni kell azoknak az élet különféle területeiről összegyűjtött jó gyakorlatoknak a terjesztését, amelyek a társadalom tudatformálásához járulnak hozzá az iskolai és munkahelyi közösségekben, valamint a lakókörnyezetben.

4. Halmozottan hátrányos helyzetű emberek

4.1 Bevezetés

Az Európában élő fogyatékos emberek között vannak olyanok, akik speciális akadályokkal kerülnek szembe, illetve kétszeres megkülönböztetésnek vannak kitéve.

Ezek az emberek nagyobb valószínűséggel kerülnek peremhelyzetbe és általában kisebb mértékben vesznek részt a társadalom életében. Ezért a szakpolitikák irányítóinak biztosítaniuk kell, hogy az alkalmazott integrációs politikák és stratégiák figyelembe vegyék a fogyatékos emberek többszörösen hátrányos helyzetű csoportjainak igényeit, ezáltal támogatva társadalmi részvételüket.

A Malaga Deklaráció két csoportot emel ki, akiknek a problémáit jelen Akciótervben is teljes mértékben figyelembe kell venni: a fogyatékos nőket, valamint a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyeket. A fogyatékos nőkkel szembeni megkülönböztetéssel és a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyek helyzetével foglalkozó munkacsoportok jelentései részletesen elemezték a két csoportra jellemző speciális tényezőket, és számos lépés megtételét ajánlották, beleértve az önálló életvitelre, az oktatásra és foglalkoztatásra vonatkozó akciókat.²

² A fogyatékos nőkkel szembeni megkülönböztetés, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2003, ISBN 92-871-5316-7, A súlyosan és halmozottan fogyatékos személyek közösségi lakhatása, Council of Europe, Strasbourg, 2004.

A többi, szintén sokoldalú megközelítést igénylő csoportba a fogyatékos gyermekek, a fogyatékos idősödő emberek, a kisebbségekhez tartozó fogyatékos emberek (például a romák, a migránsok, a menekültek, a lakóhelyükről elüldözöttek, a különféle etnikai, kulturális vagy nyelvi kisebbségek tagjai) tartoznak. A szakpolitikák irányítóinak fel kell ismerniük az e csoportokhoz tartozó személyeket gátló akadályokat és nehézségeket. Biztosítaniuk kell, hogy olyan szakpolitikákat alkalmazzanak, amelyek alkalmasak ezeknek a korlátoknak az eltávolítására, valamint lehetővé teszik, hogy a fogyatékos személyek a többi állampolgárhoz hasonlóan teljes mértékben megvalósíthassák önmagukat.

4.2 *Fogyatékos nők és lányok*

A fogyatékos nők és lányok³ a társadalom életében való részvételük során kétszeresen hátrányos helyzetbe kerülnek: egyrészt nemi hovatartozásuk, másrészt fogyatékoságuk miatt. Bár a fogyatékos emberek helyzete jelentősen javult, a társadalomban végbemenő pozitív változások eredményeiből a fogyatékos nők és a férfiak gyakran nem egyenlő mértékben részesülnek.

A vonatkozó szakpolitikákat úgy kell kialakítani és megvalósítani, hogy a fogyatékos férfiak és nők közötti esélyegyenlőség biztosított legyen. A fogyatékos nők és lányok speciális helyzetét a figyelembe kell venni mind a fogyatékosügyi, mind pedig a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség biztosítását célzó szakpolitikák, programok megtervezésekor nemzetközi, nemzeti, regionális és helyi szinten egyaránt.

Lépéseket kell tenni azoknak az akadályoknak a lebontása érdekében, amelyek meggátolják a fogyatékos nőket abban, hogy jogukat a férfiakhoz és a nem fogyatékos nőkhez hasonlóan gyakorolhassák. Ezek a cselekvések számos területre terjednek ki, úgymint a rokonsági kapcsolatok, a szülői szerepek, a szexualitás, valamint az erőszakkal és visszaélésekkel szembeni védelem. Ide sorolhatók azok az intézkedések is, amelyek a politikai életben, közéletben, oktatásban, képzésben, foglalkoztatásban, a társadalmi és kulturális életben való egyenlő esélyű részvételt támogatják. A felsorolt cselekvések közül sok szerepel az Akciótervben is, de ügyelni kell arra, hogy a fogyatékos nők társadalmi részvételét befolyásoló tényezőkre a tagállamok megfelelő figyelmet fordítsanak.

4.3 *Súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek⁴*

A fogyatékos emberek egyik legsebezhetőbb csoportját olyan személyek alkotják, akik súlyos és halmozott fogyatékoságuk miatt nagyfokú támogatásra szorulnak. Életminőségük jelentős mértékben attól függ, hogy hozzáférnek-e a számukra és családjaik számára legmegfelelőbb, minőségi szolgáltatásokhoz. Ezek a szolgáltatások nem egyszerűen a fogyatékos emberek számára nyújtott szolgáltatásokkal azonosak, azonban általuk a súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek a lehető legnagyobb mértékben vehetnek részt a társadalom életében.

Ez az a csoport, amelynek tagjai sokszor intézményi keretek között élnek. Amennyiben családban élnek, mivel nagyon kevés, vagy semmilyen hozzáférésük sincsen a különféle szolgáltatásokhoz, illetve nincs kapcsolatuk társadalom más tagjaival, a teljes elszigeteltség állapotába is kerülhetnek. Ebből az

---

³ Bármely, a jelen Akciótervben a fogyatékos nőkre való utalásba beleértendő a fogyatékos lányok is.

⁴ A súlyosan és halmozottan fogyatékos személyek közösségi lakhatása, fent hivatkozott kiadvány

okból kifolyólag a súlyosan és halmozottan fogyatékos embereknek folyamatosan szükségük van a sajátos szükségleteikhez igazított minőségi szolgáltatásokra.

A szolgáltatási hálót meg kell erősíteni annak érdekében, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek számára is hozzáférhető legyenek a közösségi alapú megoldások és a többségi szolgáltatások.

4.4. *Fogyatékos gyermekek és fiatalok*

A Gyermekek jogairól szóló egyezmény négy alapelven nyugszik: a gyermekeknek joguk van a megkülönböztetés nélküli élethez. Minden döntésnél a gyermek érdeke a legelőrevalóbb. A gyermekeknek joguk van az élethez és a fejlődéshez, valamint a véleményük kifejezéséhez. A fogyatékos fiúknak és lányoknak szintén joga ezeknek az alapjogoknak a gyakorlása. A tagállamoknak ismereteket kell gyűjteni a fogyatékos gyermekek és fiatalok igényeiről, hogy a különféle szakpolitikákban a tervezés, a döntéshozatal és gyakorlat terén ezek a jogok érvényesülhessenek.

A fogyatékos gyermekek és családjaik szükségleteit az illetékes hatóságoknak alaposan fel kell mérnie azzal a céllal, hogy olyan támogatási környezetet alkossanak, amely segíti a gyermekeket saját családjaikban felnőni, beilleszkedni a helyi közösség és a helyi gyermekközösség életébe. A fogyatékos gyermekeknek olyan képzésben kell részesülniük, amely gazdagítja az életüket és segíti őket képességeik maximális kibontakoztatásában.

A minőségi szolgáltatások és a családokat támogató rendszerek gazdag és fejlődésorientált gyermekkort biztosíthatnak és megalapozhatják a részvételen alapuló, önálló felnőttkori életet. Ezért fontos az, hogy a fogyatékosügyi szakpolitika és a többségi gyermek- és családpolitika kialakításakor a szakpolitikák irányítói figyelembe vegyék a fogyatékos gyermekek és a családtagjaik szükségleteit.

A részvétel és az aktív állampolgári lét lényege, hogy a társadalom tagjai rendelkezzenek azokkal a jogokkal, eszközökkel, a megfelelő térrel és lehetőségekkel, és – ahol szükséges – támogatással, hogy egy jobb világ felépítése során hatással lehetnek a döntésekre és részt vehetnek a megvalósítás lépéseiben. Az ifjúságpolitika és az ifjúsági programok előkészítésekor konzultálni kell az ifjúsági fogyatékosügyi szervezetekkel. A fogyatékos fiatalok véleményét minden őket érintő kérdésben figyelembe kell venni.

A fogyatékos fiatalok még mindig komoly akadályokkal találják szembe magukat az élet különböző területein; így az oktatás, a munka, a sport, a kultúra, a szórakozás és a közösségi élet terén. Ezekkel a kérdésekkel csak egy átfogó stratégia alapján lehet foglalkozni. Az ifjúságpolitikák kialakítása során a fogyatékos fiatalok társadalmi részvételének biztosítása érdekében, speciális szükségleteiket figyelembe kell venni. Az ifjúsághelyi és regionális részvételéről szóló Európai Kartával összhangban alapvető fontosságú, hogy a fiatalok helyi és regionális szinten vegyenek részt a döntésekben és azok megvalósításában, hiszen csak így teremthető demokratikus, befogadó és virágzó társadalom.

4.5. *A fogyatékos emberek idősödése*

A fogyatékos emberek idősödése, különösen azokban az esetekben, akiknél a fogyatékoság jellege miatt intenzívebb ellátásra van szükség, Európa társadalmának új kihívást jelent. Ideértik azokat a támogatásokat, amelyeket a fogyatékos idősödő személyeknek és családjaiknak nyújtanak, különösen akkor, ha az idősödő szülők a fogyatékos személy ellátói, ápolói. Újszerű megközelítésekre van

szükség ezeknek a kihívásoknak a kezeléséhez a különféle szolgáltatásokat és szakpolitikákat illetően. Az Európa Tanács jelentései meghatározzák a téma fő kérdéseit, valamint javaslatot tesznek az előrelépésre. Összehangolt cselekvésre van szükség ahhoz, hogy az idősödő fogyatékos emberek igényeire válaszolni lehessen úgy, hogy az érintettek, amennyire csak lehetséges, saját családjuk körében maradhassanak. Ehhez az egyéni igények felmérésére és előremutató tervezésre van szükség, valamint arra, hogy a szükséges szolgáltatások rendelkezésre álljanak. A fogyatékosügy szempontjait figyelembe kell venni az idősügyi szakpolitikák kialakításakor.

Az idősödő fogyatékos emberek mindennapi életben való részvételének kérdéseit figyelembe kell venni az Akciótervben lefektetett lépések megvalósításának tervezésekor.⁵

4.6. Kisebbségek és a migráns közösségek fogyatékos tagjai

A kisebbségi csoportokhoz, migránsokhoz és menekültekhez tartozó fogyatékos emberek többszörösen hátrányos helyzetbe kerülhetnek egyrészt a diszkrimináció miatt, másrészt amiatt, hogy nem ismerik a rendelkezésre álló közszolgáltatásokat.

Példának okáért, annak ellenére, hogy fokozott figyelem irányul az Európában élő romákra, a társadalom teljes jogú tagjaként való elismerésük érdekében további lépésekre van szükség. A fogyatékos emberek láthatatlan tagjaik közösségeiknek, ezért ők egy különösen sebezhető csoportot alkotnak.

Az oktatás, a foglalkoztatás, a szociális alapú egészségügyi ellátás, valamint a kulturális élet kérdései különösen fontosak ennek a csoportnak a szempontjából.

A tagállamoknak biztosítani kell, hogy a fogyatékos emberek számára nyújtott támogatás során figyelembe veszik nyelvi és kulturális hátterüket, valamint a kisebbségi csoportok sajátos szükségleteit.

5. Megvalósítás és nyomon követés

5.1. Bevezetés

A tagállamok kormányainak elsődleges felelőssége fogyatékosügyi szakpolitikák nemzeti szintű megvalósítása, különösen az egyes akcióterületeken felsorolt lépések végrehajtása.

Az Akcióterv figyelembe veszi, hogy a diszkriminációellenes politikák, a közigazgatási rendszerek, a pénzügyi források, a demográfiai jellemzők, stb. országonként eltérnek. Ez okból lehetővé teszi a tagállamok számára a nemzeti prioritások meghatározását, valamint a megvalósítás lépéseinek kialakítását.

Törekedni kell arra, hogy az Akcióterv konkrét lépéseinek végrehajtása során a tagállamok az alábbiakra legyenek figyelemmel:

---

⁵ A fogyatékos emberek idősödésével kapcsolatos adatok minőségi és mennyiségi elemzésének keretei, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1998, ISBN 92-871-3327-1.

- az Akcióterv alapjául szolgáló alapelvekre, beleértve az emberek diszkriminációval szembeni védelemhez való jogát, az esélyegyenlőséget, valamint a fogyatékos emberek állampolgári jogainak elismerését;
- a halmozottan hátrányos helyzetű emberek problémáira, beleértve a fogyatékos nőket és lányokat, a fogyatékos gyermekeket és fiatalokat, a súlyosan és halmozottan fogyatékos embereket, az idősödő fogyatékos embereket, a kisebbségekhez és a migráns közösségekhez tartozó fogyatékos személyeket. Mindezeket a speciális igényeket figyelembe kell venni a minőségi szolgáltatások és képzés kialakítása során, amelyek meghatározó szerepet játszanak a fogyatékos emberek számára nyújtott ellátások biztosítása során;
- a fogyatékos emberek érdekvédelmi szervezeteinek bevonására a megvalósítás, a monitorozás és az értékelés minden fázisába európai, nemzeti, regionális és helyi szinten egyaránt.

5.1.1 Az Egyetemes Tervezés alapelvei

A hozzáférés terén megvalósuló esélyegyenlőség minden befogadó társadalom fejlődése szempontjából kulcskérdés. Az épületek, a környezet, a termékek, a kommunikációs és elektronikai rendszerek tervezésének rendkívüli fontossága van a fogyatékos emberek társadalmi részvételének és önálló életvitelének támogatásában.

Az Egyetemes Tervezés alapelveinek alkalmazása eredményes eszköze az épített környezet, a szolgáltatások és termékek hozzáférhetőségének biztosítását illetően. Az alapelvek arra helyezik a hangsúlyt, hogy az épületek, a környezet, a mindennapi használati tárgyak tervezése során már a kezdet kezdetén figyelembe kell venni az egyenlő esélyű hozzáférés fontosságát, ahelyett, hogy később legyen szükség akadálymentesítésre. A műemlék jellegű épületek hozzáférhetőségének biztosítása nem mindig lehetséges teljes körűen, ezen túl azonban még mindig túl sok egyéb akadály korlátozza a fogyatékos embereket abban, hogy a társadalmi életében részt vehessenek, valamint, hogy a különféle szolgáltatásokat igénybe vehessék. Az Egyetemes Tervezés alapelveinek szorgalmazása, a felhasználók bevonása a tervezés minden fázisába, alapvető fontosságú annak érdekében, hogy az épített környezet, a közlekedés és a kommunikáció mindenki számára hozzáférhető legyen, valamint hogy a termékek is mindenki számára használhatók legyenek.

5.1.2. A szolgáltatások minősége és a munkatársak képzése

A minőség és a képzés alapvető fontosságú az Akciótervben foglalt lépések megvalósítása szempontjából. Sok európai ország már módszeresen dolgozik azon, hogy javítsák a szolgáltatások minőségét, és hogy az érintett munkatársakat, személyzetet megfelelően felkészítsék. Alapvető, hogy a szakpolitikákat, szolgáltatásokat és akciókat magas minőségi elvek mentén kompetens, jól képzett személyzet hajtsa végre. A szolgáltatások középpontjában a fogyatékos embereknek kell állniuk. Az ügyfelek elégedettsége kell, hogy legyen a minőségi szolgáltatások fő célkitűzése. Döntő fontosságú, hogy a fogyatékos személyek, vagyis a szolgáltatások igénybe vevői, aktívan részt vegyenek a minőségbiztosításban és a szolgáltatások monitorozásában.

A képzésnek szintén meghatározó szerepe van a minőségi szolgáltatások biztosításában. Ez nemcsak a szolgáltatásokat (többségi és speciális szolgáltatások egyaránt) nyújtó munkatársak megfelelő felkészítését jelenti, hanem a szakpolitikákat alakító szakemberek kiképzését is, hisz tevékenységük

kihat a fogyatékos emberek életére. A felkészítéseknek ki kell terjedniük a fogyatékos személyek emberi jogai iránti tudatosság kialakítására is.

5.1.3. Főáramba helyezés és szektorfelelősség

A szakpolitikák kialakításában és a szolgáltatások nyújtása során megvalósuló főáramba helyezés, vagy szektorfelelősség fontos szerepet játszik a befogadó társadalom kialakításában, amely az Akcióterv döntő fontosságú alapelve. A főáramba helyezés azt jelenti, hogy megtörténik a fogyatékos emberek számára nyújtott szolgáltatások és a többi állampolgár számára nyújtott szolgáltatások integrációja. A cél az, hogy ahol csak lehetséges, elmozdulás történjen a szegregációtól az integráció felé, a főáramú szakpolitikák felé. Ugyanakkor, amennyiben az a fogyatékos emberek érdekeit szolgálja, a főáramba helyezés elve nem zárja ki a fogyatékosügyi politikák specializálódását (ez a kettős megközelítés elképzelése).

A gyakorlatban ez a megközelítés azt jelenti, hogy a fogyatékosügyi politikára többé nem úgy tekintenek, mint ami kizárólag egyetlen minisztérium vagy főosztály feladata. Minden minisztérium felelőssége, hogy kezdeményezéseikben figyelembe vegyék a fogyatékos emberek jogait. Elő kell segíteni, a kormányzati szervek együttműködését, valamint a fogyatékosügy fókuszpontjának meghatározását, hiszen így támogatható a főáramba helyezés elvének megvalósítása is.

5.2. Megvalósítás

A tagállami kormányok elsődleges felelőssége a nemzeti szintű fogyatékosügyi szakpolitika megvalósítása, különös tekintettel azokra az akciókra, amelyeket jelen Akcióterv is tartalmaz.

Kiindulásként a tagállamoknak értékelniük kell a jelenleg érvényes fogyatékosügyi szakpolitika programjait úgy, hogy azok alapelveit összevetik az Európa Tanács fogyatékosügyi Akciótervével. Így meghatározhatók azok a területek, ahol további előrelépésre van szükség, továbbá az is, hogy milyen konkrét akciókat kell megvalósítani.

Az értékelésre alapozva a tagállamoknak ki kell dolgozni saját stratégiájukat, amellyel biztosítják, hogy fogyatékosügyi szakpolitikájuk, programjaik és konkrét akcióik egy irányba mutatnak az Európa Tanács fogyatékosügyi Akciótervével és a nemzeti pénzügyi erőforrásokkal.

A prioritások és az előrehaladást szolgáló intézkedések ütemezésének meghatározása az egyes tagállamok felelőssége.

Fontos, hogy az Akcióterv tagállami szintű megvalósításába vonják be az érdekelt szereplőket, beleértve a fogyatékos emberek civil szervezeteit is.

A megvalósítás részeként a tagállamok fontolják meg, ahol szükséges, a fogyatékosfogalom meghatározását.

A tagállamoknak az Akciótervet le kell fordítaniuk az adott állam hivatalos nyelvére, és a fordításokat a megfelelő formátumban hozzáférhetővé kell tenniük. A hosszú távú támogatottság biztosítása érdekében a tagállamoknak minden érdekelt szereplőt be kell vonniuk az Akcióterv megvalósításába.

Felkérés esetén az Európa Tanács támogatást nyújt a tagállamoknak az Akcióterv megvalósításában. A tagállamoknak érdemes megfontolniuk az Európai Fejlesztési Bankkal (CEB) való együttműködés lehetőségét, és az Akcióterv megvalósítását célzó nemzeti szintű, a bank által támogatható projekteket szükséges előterjeszteniük.

5.3. Nyomon követés

A tagállami kormányok elsődleges felelőssége biztosítani az Európa Tanács fogyatékosügyi Akciótervének megvalósításához kapcsolódó nemzeti szintű nyomon követés megvalósulását úgy, hogy ehhez a felülvizsgálat és a nyomon követés lépései általuk kerülnek meghatározásra. Ennek érdekében a tagállamoknak konzultálni kell minden érdekelt szereplővel, különös tekintettel a fogyatékos emberek civil szervezeteire.

Európai szinten, az Akcióterv nyomon követése során a fő hangsúlynak a fogyatékosügyi szakpolitika terén megvalósuló együttműködésekre kell helyeződni, melynek során lehetővé kell tenni, hogy az információk, a tapasztalatok és az ígéretes gyakorlatok megvitatása, valamint tapasztalatcseréje strukturált módon történjék.

Az Akcióterv hatékony nyomon követése szükségessé teszi, hogy a tagállamok megfelelő időközönként az Európa Tanács számára információt szolgáltatassanak. E tekintetben a tagállami kormányok beszámolóit, amelyeket országgyűléseiknek készítenek, valamint a civil szervezetek jelentései különös jelentőséggel bírnak.

Az Akcióterv nyomon követésére létrehozott fórum feladata a folyamat menedzselése, ideértve a szükséges eljárások, az ütemezés és a részbeszámolók szempontrendszerének megállapítását.

Ez a fórum tehet javaslatot a tagállamok számára azt illetően, hogy melyek azok a prioritások, amelyek további részletes elemzést igényelnek; továbbá biztosítja a Miniszteri Bizottság megfelelő tájékoztatását a jelen Akcióterv megvalósításának előrehaladásáról.

Az adott eljárásrendnek megfelelően a fogyatékos emberek nemzetközi érdekképviselői szervezetei szerepet vállalhatnak ebben a folyamatban. Emellett más illetékes és érdekelt feleket is bevonhatnak, hogy hozzájáruljanak a folyamathoz oly módon, ahogyan az a fórum eljárásrendjében szerepel.

1. sz. függelék

A fogyatékos emberekről szóló Malagai Miniszteri Deklaráció: “Haladás a teljes körű állampolgári részvétel felé”

(Elfogadta a fogyatékos emberek integrációjával kapcsolatos politikáért felelős miniszterek második európai konferenciája Malagában, Spanyolországban, 2003. május 7- 8. között)

1. Mi, a fogyatékos emberekkel kapcsolatos integrációs politikáért felelős miniszterek a spanyol kormány meghívására 2003. május 7-8. között összeültünk Malagában, az Európa Tanács által szervezett második európai Miniszteri Konferenciára;

1. Figyelembe véve,

2. hogy az Európa Tanács célja, hogy alapszabályának értelmében „erősítse tagjainak egységét a közös örökséget képező ideálok és alapelvek védelmezése és megvalósítása, illetve gazdasági és szociális haladásuk előmozdítása céljából”;

3. a fogyatékos emberekkel kapcsolatos politikáért felelős miniszterek 1991. november 7-8 között, Párizsban megtartott első konferenciájának “Független életvitelt a fogyatékos emberek számára!” című nyilatkozatát, amelynek eredményeként az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadta a fogyatékos emberekre vonatkozó összehangolt politikáról szóló R(92)6 sz. ajánlást;

4. azt a tényt, hogy az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok védelme és érvényesítése döntő jelentőségű a fogyatékos emberek aktív társadalmi részvétele szempontjából, valamint hogy az esélyegyenlőség fogyatékos emberekre is kiterjedő elve olyan közös érték, amelyet az Európa Tanács minden tagországa magáénak vall;

5. a „Szavaktól a tettekig” („From words to deeds”) című dokumentumot, amelyet a fogyatékos emberek európai mozgalma az európai civil szervezetek 2003. április 8-i madridi fórumán fogadott el, és amelyet az Európa Tanács második miniszteri konferenciája elé terjesztett;

6. az Európa Tanács tagországai között a politikai, gazdasági és társadalmi helyzetük tekintetében fennálló jelentős különbségeket, valamint azt a tényt, hogy számos ország, különösen azok az országok, amelyeknek gazdasága átalakulóban van, esetenként kevésbé felkészültek a fogyatékos emberekkel kapcsolatos korszerű szakpolitikák által támasztott követelmények kielégítésére, és ennek következtében több tanácsadást és segítségnyújtást igényelnek;

7. azt a tényt, hogy a fogyatékos emberekre vonatkozó szakpolitikák bizonyos politikai, gazdasági, szociális, demográfiai, kulturális és technikai kihívásokkal kerülnek szembe, hiszen az elmúlt évtizedek változásai Európában hatással vannak a lakosság életminőségére, sokféle új feladatot vetnek fel, miközben a fogyatékos emberekkel kapcsolatos egységes politikák kialakítása szempontjából új lehetőségeket is kínálnak;

8. azt a tényt, hogy a fogyatékos emberekkel kapcsolatosan két tényezőnek van kiemelt fontossága: egyrészt az európai idősödő lakosság növekvő számának, amelyet a szociális kohézió jövőbeli stratégiáiban figyelembe kell vennünk, a támogató szolgáltatásoktól való függőség megelőzésének és az időskori életminőség megőrzésének az alapján, másrészt annak a ténynek, hogy az egészségügyben

elért tudományos fejlődés és az életfeltételek javulása eredményeként a testi és mentális károsodást szenvedettek hosszabb és teljesebb értékű életet élhetnek, ami új szükségleteket támaszt szolgáltatások nyújtása, gazdasági támogatás és az emberi jogaik védelme tekintetében;

9. azt a tényt, hogy az Európai Unió a 2003. évet a Fogyatékos Emberek Európai Évének nyilvánította, amelynek fő célja, hogy felhívja a figyelmet a fogyatékos emberek esélyegyenlőséghez való jogára és a jogok teljes körű és azonos mértékű gyakorlására;

10. az ENSZ „a fogyatékos emberek jogainak és méltóságának érvényesítéséről és védelméről” szóló átfogó és teljes körű egyezményével kapcsolatos javaslatokat vizsgáló” ad hoc bizottságának munkálatait;

11. azt a munkát, amelyet az Európa Tanács fogyatékos emberek rehabilitációjával és integrációjával foglalkozó bizottsága végzett, erősítve a szociális és közegészségügyi részegyezmény keretében folyó kormányközi együttműködést;

12. az Európa Tanács és egyéb nemzetközi szervezetek, intézmények és rendezvények eredményeit, amelyeket a jelen deklarációhoz csatolt melléklet tartalmaz;

2. Megerősítjük

13. kötelezettségvállalásunkat az országaink joghatósága alá tartozó valamennyi személy emberi jogainak és alapvető szabadságjogainak biztosítására, ahogyan azokat az Emberi Jogokról szóló Európai Konvenció megfogalmazza, valamint azt, hogy minden emberi lény szabadon, egyenlő méltósággal és jogokkal és azzal a lehetőséggel születik, hogy konstruktív módon hozzájáruljon a társadalom fejlődéséhez és jólétéhez továbbá, hogy mindenki egyenlő a törvény előtt és jogosult a törvény egyenlő védelmére;

14. hogy valamennyi emberi jog teljes körű és hatékony megvalósítását – ahogyan azokat az európai és egyéb nemzetközi instrumentumok leszögezik – érvényesíteni kell mindennemű diszkrimináció vagy bármely alapon történő megkülönböztetés nélkül, ideértve a fogyatékosokat is;

15. a fogyatékos emberekre irányuló politikáért felelős miniszterek első konferenciáján (1991. Párizs) kifejezett szándékunkat, hogy előmozdítsuk a fogyatékos emberekkel kapcsolatos összehangolt és integrált politika alkalmazását, továbbá hogy az “Összehangolt politikát a fogyatékos emberek számára!” című R(92)6 sz. ajánlás számos országot ösztönzött arra, hogy olyan jogszabályokat és szakpolitikai intézkedéseket fogadjon el, amelyek jelentős előrehaladást tettek lehetővé a teljes körű részvételhez vezető úton, és ez az ajánlás olyan alapvető okmány, amelynek alapul kell szolgálnia a jövőbeli cselekvés számára;

16. hogy a fogyatékos emberek állampolgári tevékenységének és teljes körű részvételének erősítéséhez szükség van arra, hogy az egyének tudatában legyenek jogaiknak, hogy kezükbe vehessék saját életük irányítását, amelyhez specifikus támogató intézkedések lehetnek szükségesek;

3. Úgy véljük,

17. hogy a következő évtizedben fő célunk, hogy javítsuk a fogyatékos emberek és családjuk életminőségét, a hangsúlyt a társadalmi életben való aktív részvételre és integrációra helyezve, mivel a részvételen alapuló és hozzáférhető társadalom az egész lakosság érdekeit szolgálja;

18. hogy a fogyatékos emberek életminőségének javítására irányuló intézkedéseket ezen személyek helyzetének, lehetőségeinek és szükségleteinek gondos felmérésére kell alapozni, innovatív megközelítéseket alkalmazva a szolgáltatások terén, amelyek figyelembe veszik az érintettek preferenciáit, jogosultságait és körülményeit;

19. hogy az ennek a célnak az elérésére alkalmas stratégiát a jövőbeli akciótervnek ki kell fejeznie, amelynek célja a fogyatékos emberek, bármilyen korú személyekkel szembeni diszkrimináció valamennyi formájának kiküszöbölése, ideértve a fogyatékos nőket és a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyeket, oly módon, hogy ők is élvezhessék emberi jogait, alapvető szabadságjogait, valamint az állampolgári tevékenységben való teljes körű részvételt;

20. hogy integrált megközelítési módot kell alkalmazni a fogyatékos emberekkel kapcsolatos nemzeti és nemzetközi politikák, jogszabályok kidolgozása valamint a fogyatékos emberek szükségleteinek megfelelő módon való kifejezésre juttatása érdekében, valamennyi ide tartozó területen, különösen a lakáshoz, az oktatáshoz, a pályaeorientációhoz és a szakképzéshez, a munkalehetőséghez, az épített környezethez, a tömegközlekedéshez, az információhoz, az egészségügyi ellátáshoz, a szociális védelemhez való hozzáférés területén;

21. hogy alapvető cél olyan gazdasági, szociális, foglalkoztatás egészségügyi intézkedések meghozatala, amelyek segíthetnek abban, hogy minden ember maximális mértékben megőrizhesse funkcionális képességeit az idők folyamán, valamint, hogy megelőzhető legyen a fogyatékoság kialakulása;

22. hogy az oktatás a társadalmi integráció alapvető eszköze, ezért erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy a fogyatékos gyermekek megkapják a lehetőséget a többségi iskola látogatására, akkor, ha ez megfelel a gyermek érdekének, továbbá, hogy megkönnyítsük az iskolából, illetve a felsőoktatásból a munka világába való átmenetet és kialakítsuk az életen át tartó tanulás gondolatát;

23. hogy a munkavállalási esélyek egyenlősége a társadalmi életben való részvétel döntő eleme; ezért haladást kell elérnünk a fogyatékos emberek munkaerőpiaci – lehetőleg *nyílt* munkaerőpiaci – integrációjának előmozdítása terén, figyelmünk középpontjába a képességek felmérését és aktív politikák megvalósítását állítva; továbbá hogy a társadalom számára többletértéket jelent, ha munkavállalóinak sokféleségét fokozza azzal, hogy előmozdítja a fogyatékos emberek munkaerőpiaci részvételét;

24. hogy létfontosságú a technológia társadalmi jellegének megértése és az új technológiákban rejlő lehetőségek optimális kihasználása azzal a céllal, hogy erősítsük a fogyatékos emberek önállóságát és részvételét az élet valamennyi területén;

25. hogy az egészségügy terén elért tudományos fejlődésnek és az életfeltételek javulásának eredményeként a testi, érzékszervi és értelmi fogyatékos emberek tovább élnek, és javul az életminőségük; ez új szükségleteket és feladatokat állít a segítő szolgálatok elé, amelyeknek innovatív szellemben kell megfelelniük;

26. hogy gondoskodnunk kell arról, hogy az élettartam meghosszabbodása ne a támogatásra szoruló személyek egyre nagyobb számában jusson kifejezésre; ezt úgy érhetjük el, ha támogatjuk a lakosság körében fiatal kortól kezdve az egészséges életmód és életfeltételek elterjedését, ami lehetővé teszi, hogy jó testi és szellemi egészségi állapotban érhessenek meg magas életkort;

27. hogy haladást kell elérni az akadályozó tényezők aktív kiküszöbölése és az Egyetemes Tervezés alapelveinek bevezetése terén, amelyek biztosítják, hogy ne keletkezzenek új akadályozó tényezők;

28. hogy csekély, de egyre növekvő számban vannak súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek, és ennél fogva elismerjük annak szükségességét, hogy megerősítsük az ilyen személyek és családjuk támogatására alkalmas struktúrákat, anélkül, hogy eltávolodnánk a közösségi alapú szolgáltatások modelljéről;

29. hogy a fogyatékos nők helyzetének Európában több és konkrétabb figyelmet kell szentelni annak érdekében, hogy biztosíthassuk függetlenségüket, önállóságukat, részvételüket és társadalmi integrációjukat, és hogy a megvalósított akciók támasszák alá a nemek közötti egyenlőség szempontjainak érvényesülését a fogyatékos emberekkel kapcsolatos szakpolitika kialakításában;

4. Vállaljuk, hogy:

30. a hátrányos megkülönböztetés tilalma és az emberi jogokért folytatott harc keretei között dolgozunk azon, hogy a fogyatékos emberek esélyegyenlőségét érvényesítsük valamennyi szakpolitikai területen;

31. nem alkalmazunk semmilyen megkülönböztetést a fogyatékoság eredete vagy a fogyatékos emberek személyazonossága szerint;

32. növeljük a fogyatékos emberek esélyét arra, hogy közösségükön belül önállóan élhessenek, az Egyetemes Tervezés alapelveinek és az integratív technológiák fokozatos bevezetésével, egyebek között az épített környezet, a közintézmények, a kommunikációs rendszerek és a lakásépítés terén;

33. munkálkodunk a kormányzervek közötti együttműködés erősítésén, különös kötelezettséget vállalva arra, hogy előmozdítsuk a méltányosságot az általános ellátó rendszerekben, az egészségügyi ellátásban és a jogrendszerben, és javítsuk a helyi, regionális és nemzeti szintek közötti hatásköri feladatokról való elszámoltathatóságot;

34. előmozdítjuk jó minőségű, a fogyatékos emberek egyéni szükségleteinek megfelelő, a közzétett jogosultsági kritériumok alapján hozzáférhető ellátás nyújtását; ahol a kritériumokat alapos és méltányos helyzetfelmérés alapján alkalmazzák, és azokat a fogyatékos ember saját döntései, önállósága, jóléte és megnyilatkozásai is alakítják, és annak garanciái, szabályozásai vannak, továbbá lehetőség van a panaszok független elbírálására; valamint egyesítjük és megerősítjük a már meghozott intézkedéseket;

35. harcolunk a fogyatékos embereknek az élet valamennyi területére való bevonásáért a közoktatás útján és azzal, hogy kinyilvánított kötelezettséget vállalunk arra, hogy teljes jogú állampolgároknak tekintjük őket, akik jogosultak magánéletük irányítására;

36. előmozdítjuk a fogyatékos emberek munkaerőpiaci integrációját, oly módon, hogy a figyelem középpontjába a képességek és különösen a szakmai képességek felmérését állítjuk, és jobban

hozzáférhetővé tesszük számukra a pályaorientációs szolgáltatások igénybe vételét, a szakképzésben való részvételt és a munkavállalást;

37. teljes körűen figyelembe vesszük a fogyatékos gyermekek és családjuk, valamint az idősödő fogyatékos emberek szükségleteit, anélkül, hogy visszalépnénk a munkaképes korú személyekkel szembeni jelenlegi kötelezettségvállalásainktól, függetlenül attól, hogy van-e munkahelyük, megállapítva, hogy nem szabad megengedni, hogy a munkaviszony legyen az állampolgári jogok érvényesülésének egyetlen kritériuma, a társadalmi életben való részvétel egyetlen színtere és az emberi méltóság eléréséhez vezető egyetlen út;

38. továbbra is támogatjuk az alap- és alkalmazott kutatást, különösen az új informatikai és kommunikációs technológiák területén, hogy tökéletesítsük azokat a segédeszközöket, amelyek lehetővé teszik az interaktív részvételt az élet valamennyi területén;

39. megvalósítjuk a férfiak és nők esélyeinek tényleges kiegyenlítéséhez, valamint a fogyatékos emberek aktív társadalmi részvételéhez szükséges intézkedéseket, különös tekintettel az asszonyokra és lányokra az iskolai oktatás és a szakképzés, a munkavállalás, a szociálpolitika, a részvétel és a döntéshozás, a szexualitás, a társadalmi képviselő, az anyaság, az otthoni és családi élet valamint az erőszak megakadályozása terén;

40. további elemzéseket végzünk azoknak az intézkedéseknek és rendelkezéseknek a hatóköréről, amelyek eredményesen javítják a súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek közösségi életét, továbbá összeállítjuk a fogyatékosügyi szakpolitikák meghatározásához és értékeléséhez szükséges statisztikai adatokat;

41. elérjük, hogy az illetékes hatóságok gondosan mérjék fel a fogyatékos gyermeket nevelő családok szükségleteit, azzal a céllal, hogy olyan támogató intézkedéseket valósítsanak meg, amelyek lehetővé teszik valamennyi gyermek számára, hogy családi körben nőjön fel, részt vegyen a helyi gyermekközösség életében és az oktatásban;

42. megvalósítjuk a családok, mint nem-hivatalos gondozók szükségleteinek alapos felmérését, különösen a fogyatékos gyermeket nevelő, vagy súlyosan és halmozottan fogyatékos személyt gondozó családok esetében, azzal a céllal, hogy megfelelő tájékoztatást, képzést és segítséget kapjanak – beleértve a pszichés támogatást is –, a családi élet lehetővé tétele céljából;

43. dolgozunk megfelelő programok és erőforrások kialakításán, amelyek illeszkednek a fogyatékos emberek szükségleteihez, életkoruk előrehaladása során;

44. terjesztjük a lakosság körében már fiatal kortól kezdve az egészséges életmód és életkörülmények kialakítását annak érdekében, hogy az emberek időskorukra a lehető legjobb fizikai és szellemi egészségben aktív életmódot folytathassanak;

45. munkálkodunk azon, hogy pozitív kép alakuljon ki a társadalomban a fogyatékos emberekről, együttműködve különböző érdekeltekkel (stakeholders), beleértve a médiát;

46. bevonjuk a fogyatékos embereket mind az őket érintő egyéni döntések meghozásába, mind pedig az őket egyesítő szervezetek képviselőit a politikai döntéshozatalba, különös figyelmet fordítva a

halmozottan sérült emberekre vagy komplex rendellenességekkel élő emberekre, továbbá azokra, akik nem képesek érdekeik képviselőire;

47. előmozdítjuk a szociális partnerek, valamint a politika alakításában részt vevő valamennyi állami és magán érdekelt és szereplő bevonását és együttműködését;

5. Javasoljuk,

48. hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága folytassa azoknak a szakpolitikáknak a támogatását, amelyeknek célja a fogyatékos emberek teljes körű állampolgári tevékenységének és aktív részvételének biztosítása, a tagállamok teljes részvételével, és erősítse az Európa Tanácsnak, mint a nemzetközi együttműködés platformjának szerepét a fogyatékos emberekkel kapcsolatos politika formálása terén, felkérve a fogyatékos emberek rehabilitációjával és integrációjával foglalkozó bizottságot valamint az Európa Tanács más illetékes bizottságait, hogy folytassák a fogyatékos emberekkel kapcsolatos politikák főáramba helyezését saját illetékességi területükön;

49. a jelen miniszteri konferencián felmerült szempontok alapján az Európa Tanács fogyatékos emberekre vonatkozó akciótervének kidolgozását: a következő évtizedre szóló új európai politikai keretet, az emberi jogokra és a különböző szereplők közötti partneri kapcsolatokra alapozva, amely stratégiai célokat és kiemelt kérdéseket határoz meg annak érdekében, hogy megvalósíthassuk a fogyatékos emberek teljes körű állampolgári tevékenységét és aktív részvételét a közösség életében, működőképes, gazdaságilag megvalósítható és fenntartható politikák útján.

50. hogy az Európa Tanács játsszon aktív szerepet az ENSZ „a fogyatékos emberek jogainak és méltóságának érvényesítéséről és védelméről” szóló átfogó és teljes körű konvencióval kapcsolatos javaslatokat vizsgáló” ad hoc bizottságának következő ülészeit, felhasználva a Tanácsnak az emberjogi kérdésekben szerzett kiterjedt tapasztalatait;

6. Felkérjük

51. az Európa Tanács valamennyi tagállamát és megfigyelői státusú államát, valamint a nemzetközi kormányzati és nem-kormányzati szervezetek képviselőit, hogy vegyenek részt a Tanács – a fogyatékos emberek teljes körű részvételével kapcsolatos egységes politika javítására vonatkozó – tevékenységeiben és munkájában;

7. Szándékunk

52. hogy megosszuk a fogyatékos emberek emberi jogaival, alapvető szabadságjogaival, valamint a közösség életében való teljes körű, aktív állampolgári részvételhez való jogosultsággal kapcsolatos meggyőződéseinket, értékeinket és alapelveinket, amelyeket az európai miniszterek jelen deklarációjában megfogalmaztunk és közös európai jellemzőkként határoztunk meg, amely mindenkire vonatkozik, beleértve az Európán kívüli embereket is.

* * *

Végül köszönetet mondunk a spanyol hatóságoknak a konferencia kiváló megszervezéséért és nagyvonalú vendégszeretetükért.

2. sz. függelék

Hivatkozások

Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (ETS No. 5);

Európai Szociális Karta (ETS No. 35) és (módosított) Európai Szociális Karta (ETS No. 163);

Európai Társadalombiztosítási Törvénykönyv (ETS No. 48), az Európai Társadalombiztosítási Törvénykönyvhöz (ETS No. 48A) csatolt Jegyzőkönyv, (felülvizsgált) Európai Társadalombiztosítási Törvénykönyv (ETS No. 139);

Egyezmény az emberi jogok és az emberi méltóság védelméről tekintettel a biológia és az orvostudomány alkalmazására: Egyezmény az emberi jogokról és a biomedicináról (ETS No. 164);

Egyezmény az európai építészeti örökség védelméről (ETS No. 121);

Európai Táj Egyezmény (ETS No. 176);

„A szociális kohézió stratégiája”, amelyet az Európa Tanács Szociális Kohéziós Bizottsága fogadott el 2000. május 12-én;

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (86) 18 sz. ajánlása „A sport legyen mindenkié: a fogyatékos emberek sportja”;

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 6 sz. ajánlása „egységes politikát a fogyatékos emberek számára” címmel;

ResAP(95)3 sz. határozat a fogyatékos emberek szakmai minősítéséről szóló kartáról;

A Miniszteri Bizottság R (96) 5 sz. ajánlása a tagországoknak a munka és a családi élet összeegyeztetéséről;

A Miniszteri Bizottság R (98) 3 sz. ajánlása a tagországoknak a felsőoktatáshoz való hozzáférésről;

A Miniszteri Bizottság R (98) 9 sz. ajánlása a tagországoknak a függőségről;

A Miniszteri Bizottság R (99) 4 sz. ajánlása a tagországoknak a cselekvőképtelen felnőttek jogi védelméről;

A Miniszteri Bizottság Rec(2001)12 sz. ajánlása a tagországoknak az egészségügyi szolgáltatásoknak a marginálizálódott emberek egészségügyi ellátási és egészségügyi szolgáltatási igényeinek megfelelő adaptációjáról;

A Miniszteri Bizottság Rec(2001)19 sz. ajánlása a tagországoknak az állampolgárok helyi közéletben való részvételéről;

A Miniszteri Bizottság Rec(2002)5 sz. ajánlása a tagországoknak a nők erőszak elleni védelméről;

A Miniszteri Bizottság Rec(2003)3 sz. ajánlása a tagországoknak a nők és férfiak politikai és közéleti döntéshozatalban való kiegyensúlyozott részvételéről;

A Miniszteri Bizottság Rec(2003)19 sz. ajánlása a tagországoknak a szociális jogok érvényesülésének javításáról;

A Miniszteri Bizottság Rec(2004)10 sz. ajánlása a tagországoknak a mentális problémákkal küzdő személyek emberi jogainak és méltóságának védelméről;

A Miniszteri Bizottság Rec(2004)11 sz. ajánlása a tagországoknak az e-szavazás jogi, operációs és technikai standardjairól;

A Miniszteri Bizottság Rec(2004)15 sz. ajánlása a tagországoknak az elektronikus közigazgatásról;

A Miniszteri Bizottság Rec(2005)5 sz. ajánlása a tagországoknak a gyermekotthonokban élő gyermekek jogiról;

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ResAP(2001)1 sz. határozata az Egyetemes Tervezés alapelveinek bevezetéséről az épített környezettel összefüggő valamennyi foglalkozás tananyagába (az ún. Tomar határozat);

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ResAP(2001)3 sz. határozata a fogyatékos emberek társadalmi befogadásáról az új inkluzív technológiák felhasználásával;

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ResAP(2005)1 sz. határozata a fogyatékos felnőttek és gyermekek erőszak elleni védelméről;

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1185 (1992) sz. ajánlása a fogyatékos emberekkel kapcsolatos rehabilitációs politikákról;

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1418 (1999) sz. ajánlása a gyógyíthatatlan betegek és haldoklók emberi jogainak és méltóságának védelméről;

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1560 (2002) sz. ajánlása „Együtt a gerincsérülések kezeléséért és gyógyításáért” címmel;

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1592 (2003) sz. ajánlása „Haladás a fogyatékos emberek teljes körű társadalmi befogadása felé” címmel;

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1598 (2003) sz. ajánlása a jelnyelvek védelméről az Európa Tanács tagállamaiban;

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1601 (2003) sz. ajánlása az intézményekben hagyott gyermekek sorsának enyhítéséről;

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1698 (2005) sz. ajánlása az intézetben élő gyermekek jogairól;

Az európai helyi és regionális kormányzati szervek állandó konferenciájának (jelenleg az Európa Tanács európai helyi és regionális kormányzati szerveinek kongresszusa (Kongresszus)) 216 (1990) sz. határozata a fogyatékos emberek rehabilitációjáról és integrációjáról: a helyi szervek szerepe;

A Kongresszus 129 (2003) sz. ajánlása és a 153 (2003) sz. határozat a foglalkoztatásról és a veszélyeztetett csoportokról;

Módosított Európai Karta a fiatalok helyi és regionális életben való részvételéről (Kongresszus), 2003. május 21.;

Az Európa Tanács Strasbourgban összeülő második csúcsértekezletén résztvevő tagállamok állam- és kormányfőinek zárónyilatkozata (1997. október), akik elismerték, hogy a „társadalmi kohézió a szélesebb értelemben vett Európa egyik kiemelt szükséglete, amelynek megvalósítására, mint az emberi jogok és az emberi méltóság érvényesítésének egyik döntő kiegészítésére kell törekednünk”;

Európa Tanács konferenciáján elfogadott záró nyilatkozat (Máltai deklaráció) a szociális jogokhoz való hozzáférésről 2002. november 14-15.;

Az Európa Tanács emberjogi főbiztosának hozzászólása;

ENSZ Egyezmény a Gyermekek jogairól (1989);

ENSZ Nemzetközi egyezmény a gazdasági, szociális és kulturális jogokról (1966);

ENSZ Nemzetközi egyezmény a polgári és politikai jogokról (1966);

ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948);

Az ENSZ alapvető szabályai a fogyatékos emberek esélyegyenlőségéről (1993);

UNESCO Salamancai Nyilatkozat és Cselekvési Tervezet a speciális nevelési igényű tanulók számára (1994);

Nemzetközi időügyi akcióterv, elfogadta a második időügyi világgongresszus, Madrid, 2002. április 8-12.;

A 2002. évi madridi nemzetközi időügyi akcióterv regionális végrehajtási stratégiája, elfogadta az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának időügyi miniszteri konferenciája, Berlin, 2002. szeptember 11-13.;

A károsodások, a fogyatékos és a rokkantság nemzetközi osztályozása (ICIDH), WHO (1980);

A funkcióképesség, a fogyatékos és egészség nemzetközi osztályozása (FNO), WHO (2001);

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) egyezménye a (fogyatékos személyek) foglalkozási rehabilitációjáról és foglalkoztatásáról (No. C159) (1983), és a kapcsolódó ILO ajánlás a (fogyatékos személyek) foglalkozási rehabilitációjáról és foglalkoztatásáról (No. C168) (1983);

A Tanács 1990. május 31.-i ülésén résztvevő Oktatási Miniszterek Tanácsának határozata a fogyatékos gyermekek és fiatalok többségi oktatásba való integrációjáról;

A fogyatékos emberek esélyegyenlőségével foglalkozó bizottság közleménye: új európai fogyatékosügyi közösségi stratégia (COM(96) 406 végleges);

Az Európai Unió Tanácsának és a Tanács 1996. december 20-i ülésén résztvevő tagállamok kormányzati képviselőinek határozata a fogyatékos emberek esélyegyenlőségéről;

A Tanács 1998. június 4-i határozata a fogyatékos emberek parkoló kártyájáról (98/376/EC);

A Tanács 1999. június 17-i határozata a fogyatékos emberek egyenlő foglalkoztatási esélyeiről (1999/C 186/02);

A Bizottság közleménye az Európai Parlament, a Gazdasági és Szociális Bizottság és a Régiók Bizottsága számára: Akadálymentes Európát a fogyatékos embereknek (COM(2000) 284 végleges);

Az Európai Unió Tanácsa 2000. november 27-i 2000/78/EK irányelve a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról;

2000. november 27-i Tanácsi határozat (2000/750/EC), amely közösségi akcióprogramot hoz létre a diszkrimináció elleni küzdelemre (2001-2006);

2001. december 3-i Tanácsi határozat (2001/903/EC), amely 2003-at a fogyatékos emberek Európai Évének nyilvánítja;

2003. február 6-i Tanácsi határozat "e-hozzáférés" – a fogyatékos emberek tudásalapú társadalomhoz való hozzáféréseinek elősegítéséről (2003/C 39/03);

2003. május 5-i Tanácsi határozat a fogyatékos tanulók esélyegyenlőségéről az oktatásban és képzésben (2003/C 134/04);

2003. május 6-i Tanácsi határozat a fogyatékos emberek kulturális infrastruktúrához és kulturális tevékenységekhez való hozzáféréséről (2003/C 134/05);

2003. július 15-i Tanácsi határozat a fogyatékos emberek foglalkoztatásának és társadalmi integrációjának elősegítéséről (2003/C 175/01);

A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: e-hozzáférés (COM(2005) 425 végleges);

A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: a Fogyatékos Emberek Európai Évének 2003, megvalósítása, eredményei és általános értékelése (COM(2005) 486 végleges);

A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A fogyatékos emberek helyzete a kibővített Európai Unióban: Európai Akcióterv 2006-2007 (COM(2005) 604 végleges);

A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Fogyatékos emberek esélyegyenlősége: Európai Cselekvési Terv (COM(2003) 650 végleges);

Madridi Nyilatkozat – „A befogadó társadalom alapja a diszkrimináció-mentességgel párosuló pozitív cselekvés”, elfogadva a nem-kormányzati szervezetek 2002. márciusában, Madridban rendezett európai konferenciáján;

Barcelonai Deklaráció: A város és a fogyatékos emberek (1995);

Az Európai Szociális Partnerek Nyilatkozata a fogyatékos emberek foglalkoztatásáról (Köln, 1999. május);

z Európai Szociális Partnerek Nyilatkozata a Fogyatékos Emberek Európai Évéről: az esélyegyenlőség és a munkavállalás lehetősége a fogyatékos emberek számára (2003. január 20.);

Az európai fogyatékos emberek mozgalmának az Európa Tanács második fogyatékosügyi konferenciája számára készített okmánya: „A szavaktól a tettekig”, elfogadva az Európai Civil Szervezetek Fórum által 2003. április 8-án Madridban.